

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Agresivita dětí v souvislosti s rodinnou výchovou

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Alena Plšková

Vypracovala:

Marta Hejsková

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Agresivita dětí v souvislosti s rodinnou výchovou“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Havlíčkův Brod 25. 3. 2009

.....

Marta Hejsková

Poděkování

Chtěla bych vyslovit poděkování paní PhDr. Aleně Plškové za její rady, připomínky a odborné vedení při zpracování mé diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD.....	2
I	TEORETICKÁ ČÁST3
1	DEFINICE AGRESE A JEJÍ DĚLENÍ.....4
1.1	TYPOLÓGIE AGRESE..... 6
1.2	PŘÍČINY AGRESE..... 10
1.3	ZVLÁDNUTÁ AGRESIVITA 13
1.4	AGRESE A EMOCE 14
1.5	FRUSTRAČNÍ TEORIE AGRESE..... 15
1.6	CHARAKTERISTIKA NĚKTERÝCH AGRESORŮ 15
2	AGRESE V ONTOGENEZI17
2.1	BATOLEČÍ VĚK (DĚTI OD 1 DO 3 LET)..... 17
2.2	PŘEDŠKOLNÍ VĚK (DĚTI OD 3 DO 6 LET)..... 17
2.3	ŠKOLNÍ VĚK (DĚTI OD 6 DO 12 LET)..... 17
2.4	DOSPÍVÁNÍ – PUBESCENCE (DĚTI OD 12 DO 15 LET)..... 18
2.5	ADOLESCENCE (VĚK OD 15 DO 20 LET)..... 19
2.6	MĚLADÁ DOSPĚLOST (VĚK OD 20 DO 35 LET)..... 19
3	RODINA A JEJÍ VÝCHOVNÝ VÝZNAM20
3.1	VÝZNAM RODINY PRO DÍTĚ 20
3.2	VLIV RODINY NA AGRESI DĚTÍ 21
3.3	NĚKTERÉ Z VÝCHOVNĚ RIZIKOVÝCH FAKTORŮ 23
3.4	AGRESIVITA DĚTÍ A VÝCHOVA V RODINĚ..... 26
3.5	VLIV RODIČOVSKÉ VÝCHOVY NA DÍTĚ..... 27
3.6	VÝCHOVNÉ STYLY..... 27
4	3 TYPY HER NA ZVLÁDÁNÍ AGRESIVITY A JEJICH UKÁZKY32
4.1	TYP 1: HRY PROTI NAPĚTÍ 32
4.1.1	Trhání novin..... 32
4.1.2	Míč na vztek..... 33
4.2	TYP 2: HRY NA SBLÍŽENÍ 33
4.2.1	Skákání..... 33
4.2.2	Balancujeme na cestách 34
4.3	TYP 3: UKLIDŇUJÍCÍ HRY 34
4.3.1	Šnek..... 35
4.3.2	Klepota v lese..... 35
II	PRAKTICKÁ ČÁST36
5	CHARAKTERISTIKA ZAŘÍZENÍ37
5.1	METODOLOGIE VÝZKUMU 39
6	KAZUISTIKY40

6.1	DÍTĚ Č. 1 – CHLAPEC 13 LET	40
6.2	DÍTĚ Č. 2 – CHLAPEC 12 LET	42
6.3	DÍTĚ Č. 3 – DÍVKA 14 LET	45
6.4	DÍTĚ Č. 4 – CHLAPEC 14 LET	47
6.5	DÍTĚ Č. 5 – CHLAPEC 13 LET	49
6.6	DÍTĚ Č. 6 – CHLAPEC 9 LET	51
6.7	DÍTĚ Č. 7 – CHLAPEC 10 LET	53
6.8	DÍTĚ Č. 8 – DÍVKA 14 LET	55
6.9	DÍTĚ Č. 9 – CHLAPEC 14 LET	57
7	VÝSLEDKY KAZUISTIK.....	59
8	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ U ŽÁKŮ Č. 1-9	63
	ZÁVĚR	64
	RESUMÉ	66
	ANOTACE	67
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	68
	SEZNAM PŘÍLOH.....	70

ÚVOD

Téma diplomové práce Agresivita dětí v souvislosti s rodinnou výchovou jsem si nevybrala náhodou. S dětmi jsem v každodenním kontaktu a to i s těmi agresivními. Pracuji na Základní škole, Speciálně pedagogickém centru a školní družině v kraji Vysočina. Tato škola zabezpečuje výchovu a vzdělání v rámci výukového programu zvláštní školy, pomocné školy. Součástí školy je školní družina a speciálně pedagogické centrum (logoped, speciální pedagog, sociální pracovníce, a využívá se služeb klinických psychologů). Školu navštěvuje 98 žáků s různým stupněm mentálního postižení, od lehké mentální retardace až po hlubokou mentální retardaci, kombinované vady, stavy po dětské mozkové obrně, autismem a s těžšími formami poruch chování. Vzhledem k počtu dětí ve škole, se zde všichni učitelé a žáci navzájem velmi dobře znají a tak pedagogové mají přehled o sociálních podmínkách, ve kterých děti žijí. U některých dětí, které navštěvují naši školu jsou patrné projevy agrese. Agresivní chování se zde vyskytuje jednak v podobě verbální – nadávky, vulgarismy, hádky, ale byla zde zaznamenána i šikana. Jako třídní učitelka 5. a 6. ročníku musím prakticky denně řešit výchovné problémy, které se agresivity dotýkají.

Agresivita je celosvětový problém, se kterým se snad každý z nás v různé podobě setkal. Zdravá agresivita „dravost“ je pro člověka důležitá, k přežití, k životu. V diplomové práci se ale zabývám agresivitou nezdravou, tou, která ubližuje druhým. Kde se agresivita v dětech bere? Co nebo kdo ji způsobuje? Toto jsou otázky, na které se snažím najít odpověď v mé práci.

Teoretickou část jsem rozdělila do několika kapitol. V první kapitole jsem se zaměřila na rozdělení agresivity, na možné příčiny a zvládnutí agresivity, agrese a emoce, frustrační teorii agrese a charakteristiku některých agresorů. V druhé kapitole se zabývám agresí v ontogenezi. Třetí kapitola je věnována rodině a jejím výchovným stylům. V poslední, teoretické části jsem uvedla 3 typy her na zvládnutí agresivity. Tyto hry by měly navodit příjemné klima ve třídě a usnadnit soužití dětí v neagresivním prostředí.

Praktická část obsahuje osobnostní charakteristiky a údaje o rodinném prostředí devíti dětí, které vykazují známky agresivního chování. V empirické části zjišťuji, zda rodinná výchova bude hlavním faktorem ovlivňující agresivitu dětí a jestli neúplnost rodiny má vliv na agresivitu dětí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DEFINICE AGRESE A JEJÍ DĚLENÍ

Agrese, agresivita, násilí či hostilita se v teoriích, které se je pokoušejí vymezit, potýkají s terminologickou nejasností a nepřesností, jak upozorňují čeští i zahraniční autoři, kteří se touto problematikou zabývají. (Suchý, 2007, s. 25)

Například Cyril Höschl tvrdí, že neexistuje všeobecně přijatelná definice agrese. Agresi definuje jako manifestní pozorovatelné chování vedené úmyslem poškodit jiný organizmus to znamená člověka, zvíře anebo neživotný předmět. Ovšem v této definici není zahrnuta agrese vůči sobě, agresivní sny, fantazie či plány. (Höschl, 2004, In Suchý, 2007, s. 25 - 33)

Höschl vysvětluje tyto pojmy takto:

Agrese - pojem agrese je používán k popisu chování lidí i zvířat.

Násilí (violence) - může být zaměnitelný s agresí, ale obvykle se používá pro interakci mezi lidmi.

Hostilita - je pojem s mnoha významy, nejčastěji se používá k označení nepřátelských postojů. (Höschl, 2004, In Suchý, 2007, s. 25 - 33)

Dalším autorem, který se zabývá agresivitou je Čermák. Agresi definuje jako: „Udílení škodlivého podnětu jiné osobě záměrem ublížit této osobě s očekáváním, že averzivní podnět dosáhne svého cíle“. (Čermák, 1995, s. 219)

Důležitá je samotná situace, například negativní zkušenost z dětství, matčino odmítání dítěte nebo učitelovo znehodnocování sebeúcty dítěte, které stimuluje rozvoj agresivního chování. Člověk se tedy nestane agresivním v určitém okamžiku a náhle, ale jedná se o postupný proces na základě dispozic, výchovy, vlivů sociálního prostředí, zkušenosti atd. (Suchý, 2007, s. 25 - 33)

Je velké množství faktorů, které na člověka působí. Tím se nabízí řada otázek.

Například: Je agrese vrozená? Na začátku výzkumů agresivního chování o tom byli odborníci přesvědčeni. V roce 1950 přichází Konrad Lorenz s názorem, že agrese je důsledkem vrozených, genetických faktorů, které vyvolávají nepřátelské reakce proti druhým. Popisuje ji jako agresivní energii, která se v jedinci hromadí podobně jako voda, která kape do nádrže (hydraulický model). Pokud má člověk příležitost sledovat násilí druhých nebo vyjádřit agresivitu společensky akceptovaným způsobem (např. sportem), agrese se uvolní v podstatě prospěšným způsobem. Když hladina příliš vzroste, agrese, „přeteče“ do zjevného

agresivního chování, přičemž Lorenz ji chápe jako útočnost proti příslušníkům vlastního druhu. (Suchý, 2007, s. 25 - 33)

Tento model je společný i pudové představě Sigmunda Freuda. Ten se s Lorenzem shoduje v jedné věci a to takové, že je velmi nezdravé, když se agresivita nemůže vybit v akci. (Suchý, 2007, s. 25 - 33)

Podrobněji se věnoval agresivitě Freudův žák Erich Fromm, který se zaměřil na základní dělení agrese a vymezil ji jako benigní a maligní. I v jeho pojetí má agrese účelnou, adaptivní a pozitivní roli, není tedy jen čistým zlem. (Suchý, 2007, s. 25 - 33)

Byly vedeny průzkumy chromozomové výbavy a tvrzení, že za agresivní chování je zodpovědná chromozomová abnormalita XYY. Výzkum - geneticky vyšetření vězni oproti běžné populaci. U těchto dvou skupin byly značné rozdíly. Myšlenka „rozených kriminálků“ se ale dalšími výzkumy nepotvrdila. (Suchý, 2007, s. 25 - 33)

Další otázka, která se nabízí zní: Je agrese odpovědí na frustraci? Dollardova 1939 hypotéza frustrace – agrese je v podstatě velmi jednoduchým modelem stimul – reakce, neboť tvrdí, že frustrace vždy vede k agresivnímu jednání. Máme-li uspokojeny své základní potřeby, nejednáme agresivně, naší přirozeností je tedy ne-agresivita. Ale je zřejmé, že lidé na frustraci reagují různým způsobem. Na stejném principu je ostatně založena např. Seligmanova naučená bezmocnost, která je také reakcí na frustraci, ale reakcí pasivní, nikoli aktivně-agresivní. (Suchý, 2007, s. 25 - 33)

Můžeme agresi spojovat s deprivací, protože ta je vlastně protahovanou frustrací. Autor si položil otázku, zda každá deprivace vede k agresivnímu jednání. Podle jeho názoru každá deprivace nevyvolává agresi, ačkoli ji můžeme považovat za jednu z typických reakcí. (Suchý, 2007, s. 25-33)

Také si myslím, že na frustraci není pouze jedna jediná reakce a to agrese. Každý člověk je individuální osobnost a na frustraci může reagovat jinak. Například regresí, rezignací, depresí.

Jsou agresivnější více dívky, nebo chlapci? Výzkumy prokazují, že agresivita byla zkoumána v laboratorních experimentálních situacích se zaměřením na krátkodobý efekt. Pravděpodobnost výskytu agresivního jednání je zde záměrně zvýšena. Mnoho výzkumů, které sledovaly právě míru agresivity u dívek a chlapců v souvislosti s nadměrnou konzumací médií, ovšem žádné signifikantní rozdíly mezi pohlavím nepotvrdilo. (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 199)

U nás se k tomuto tvrzení přiklání např. Ludmila Čírtková, která ve svém pojednání o domácím násilí uvádí, že „u fyzického násilí je poměr obou pohlaví velmi těsný, k viktimizaci psychickým týráním se přiznalo více žen než mužů“. (Čírtková, 2007, In Suchý, 2007, s. 25 – 33)

Například u mého průzkumu, který jsem dělala na speciální škole, jsem zaznamenala více agresivnějších chlapců, než dívek, všechny děti používaly fyzické násilí. Chlapci brachiální sílu používali častěji, než dívky. A z mé další praxe mohu posoudit, že jsem se častěji setkávala s agresivními chlapci, než dívkami.

Suchý ve své publikaci Mediální zlo – mýty a realita uvádí, že agrese je kombinací vlivů. S tímto tvrzením souhlasím. Určitě na člověka působí mnoho faktorů, které mohou vyvolat agresivitu. V knize cituje Wendta, který vymezil 3 faktory agrese, a to následujícím způsobem:

1. určité vrozené podněty,
2. frustrující situace,
3. agrese jako naučená reakce na určité situace, resp. vůči určitým osobám.

O podobnou kombinaci vlivů se opírá např. i moderní Teorie delikvence: přičemž frustraci zde zastupuje dlouhodobě konfliktní atmosféra rodinného života, která nezajišťuje dítěti uspokojení jeho základních psychických potřeb. Určitě zde nejsou vyčerpány všechny možnosti kombinací vlivů. Zajisté bychom jich našli více. (Suchý, 2007, s. 25 – 33)

1.1 Typologie agrese

Autoři uvádějí různé typologie agrese. Např. Milan Nakonečný ve své encyklopedii (1997) zásadně rozlišuje dva druhy agrese:

1. agresi zlobnou, která je reakcí na frustraci a je doprovázena pocity vzteku a hostility,
2. agresi instrumentální, která vystupuje bez uvedených postojů a pocitů jako naučená sociální technika. (Nakonečný, 1997, s. 256)

Podle zaměření můžeme agresi třídit na heteroagresi – zaměřenou na druhé a autoagresi – zaměřenou na sebe. Pokud ovšem budeme považovat agresi za jistou formu trestání (ve smyslu způsobování něčeho nepříjemného), potom můžeme stejně dobře nahradit předchozí termíny slovy heteropunitivita a autopunitivita, případně i extrapunitivita a intropunitivita. Podle otevřenosti můžeme potom dělit agresi např. na otevřenou a skrytou. (Suchý,

2007, s. 25 – 33)

Fromm klasifikoval agresi jako benigní a maligní. **Benigní** agrese v sobě zahrnuje pseudo-agresi (kam patří neúmyslná agrese, hravá agrese a agrese jako sebeprosazení) a obrannou agresi (kam patří např. konformní či instrumentální agrese). Maligní agrese se potom opírá o rozvoj destruktivních charakterů sadismu a nekrofilie na základě vášni, přičemž tyto pojmy nejsou užívány ve svém tradičním terminologickém smyslu, ale jako charakterový rys, který Fromm vymezil hlavně na základě pozorování při psychoanalýze. Stanislav Grof v souladu se svým zaměřením řadí dokonce mezi zdroje maligní agrese perinatální období, přesněji traumata, frustrace, bolest a ohrožení při porodu. V této souvislosti mluví přímo o nárůstu vražedné agrese. (Suchý, 2007, s. 25 – 33)

Jiní autoři (Kern, Hellfried) zase nabízejí katalog agresivního chování v tomto znění:

- mentální (omezená oblast představ)
- neverbální (mimické útoky a gesta)
- verbální (slovní napadení)
- grafické (čmárání na zdi, školní lavice)
- útočné (přímé tělesné napadení proti věcem x osobám, beze zbraní x se zbraní, která je po ruce x plánovitě připravenou speciální zbraní). (Kern, Hellfried, 1999, s. 69)

Höschl uvádí, že zatímco u zvířat lze agresi klasifikovat poměrně jednoduše, u lidí je to podstatně složitější. Analogický s DSM IV byla navržena klasifikace podle čtyř os, která se však neujala: I. lékařská diagnóza, II. psychologické faktory, III. biologické faktory, IV. morální a kulturní faktory.

Poté sám autor navrhuje vlastní klasifikaci agrese:

- Predátorní (profesionální vrahové a lupiči, primární motivací je hmotný zisk)
- Ideologická (etnické vraždění či řádění fotbalových fanoušků, hmotný zisk není primární motivací)
- Agrese pod vlivem alkoholu a drog
- Impulzivní (bez plánování a bez hmotného zisku)

- Agrese pod vlivem halucinací, bludů a jiných psychotických příznaků (Höschl, 2004, In Suchý, 2007, s. 25-33)

Další typologie agresivity:

- 1) altruistická
- 2) anticipující
- 3) indukovaná
- 4) instrumentální
- 5) přesunutá (Typy agresivity)

Buss a Durke publikoval v roce 1957 inventář agresivního chování:

<u>Styl</u>	<u>Specifikace</u>
Napadnutí	Fyzické násilí, útok
Nepřímá agrese	Intriky, pomlouvání
Popudivost	Pohotovost k afektivní explozi
Negativismus	Oponování
Nevole, resentment	Nenávist, nevraživost, závistivost
Podezřívání	Projekce nepřátelství na druhé
Verbální agrese	Nadávký, rozkazování, ponoukání k agresi, svalování viny atp.

(Buss, Durke, 1957, In Suchý, 2007, s. 33)

Podle Busse přitom vykazují všechny agresivní reakce dvě charakteristiky:

1. udělení škodlivého stimulu
2. interpersonální kontext. (Buss, Durke 1957, In Suchý, 2007, s. 25-33)

Připouští, že postatou agrese je úmysl někoho poškodit nebo mu ublížit, za synonymu slova agrese považuje útok.

Hartl definuje agresi obdobně. Uvádí čtyři body agrese:

1. pouze v myšlení, bez vnějších projevů
2. projeví se fyzickým napadením druhé osoby
3. má charakter destrukce, projeví se bouchnutím dveří, rozbíjením předmětů
4. projeví se navenek nadávkou či hrubým slovem. (Hartl, Hartlová, 2000, s. 22)

Hartl rozlišuje mezi agresí a agresivitou. Agresivitu vysvětluje jako útočnost. **Agresi** rozděluje v několika heslech na: altruistickou, anticipující, indukovanou, institucionální, instrumentální, brachiální, mateřskou, přesunutou, samčí, dravčí, skupinovou, zástupnou a zlobnou. **Agresivitu** dělí na: dětskou, mezidruhovou, verbální a vnitrodruhová. (Hartl, Hartlová, 2000, s. 22)

Podrobněji uvádějí Tewes a Wildgrube tyto druhy agrese:

<p>Zlostná agrese</p> <p>1. Vyjádření nevole</p> <p>2. Odplata</p>	<p>Reaktivní</p> <p>Reaktivní</p>	<p>Málo cílově zaměřená</p> <p>Agresivní (intrinsicky motivovaná)</p>	<p>Impulzivní výraz afektu působí agresivně, ale není agresí. City zášti, nenávisti atp., cílené způsobování bolesti přináší vnitřní uspokojení (znovuustavení pocitu vlatní hodnoty a spravedlnosti)</p>
<p>Intrumentální agrese</p> <p>3. Obranná agrese</p> <p>4. Agrese dosažení (vítězství)</p>	<p>Reaktivní</p> <p>Aktivní</p>	<p>Neagresivní (extrinsicky motivovaná)</p> <p>Neagresivní (extrinsicky motivovaná)</p>	<p>Odvracení škod, ochrana jako cíl, často spojeno se silnými emocemi (mezi úzkostí a zlostí).</p> <p>Prosazení zisku úcty, uznání, pozornosti jako cíle, chladně dosažené spokojenosti</p>
<p>Spontánní agrese</p> <p>5. Slast z boje, sadismus</p>	<p>Aktivní</p>	<p>Agresivní (intrinsicky motivovaná)</p>	<p>Přivození bolesti způsobuje emocionální uspokojení, patrně sebepovýšení autostimulace.</p>

(Tewes, Wildgrube, In Suchý, 2007, s. 33)

1.2 Příčiny agrese

Autoři knih mají různé názory na příčiny agrese. Mnozí autoři se ve většině případů v příčinách shodují, nebo tam nalezneme alespoň podobnosti.

Zdeněk Šimanovský uvádí jednou z možných příčin agrese. A tou je neuspokojení hlavních potřeb. Podle teorie A Maslowa se jedná o tyto potřeby:

1. Fyziologické potřeby
2. potřeba jistoty s bezpečí
3. lásky a sounáležitosti
4. potřeba uznání
5. seberealizace

Agresivita jako odpověď jedince na podněty signalizující ohrožení není „špatná“ nebo „dobrá“. Určitá míra agresivity v rámci pravidel je žádoucí pro úspěch např. ve sportu i pro normální fungování člověka. Podstatné je, zda jsou respektovány nebo překračovány meze morálky, ve sportu – fair-play. (Šimanovský, 2002, s. 11)

Druhou příčinou agresivity Šimanovský ve své knize nazývá termín „nadměrné potřeby“. Charakterizuje ji jako nadměrně pečující výchovu (hyperprotektivní). Autor říká, že při přehnané péči, bez apelu na vlastní iniciativu dochází u dětí k tomu, že si vypěstují dost silnou vůli. Nejsou potom schopny vyvinout potřebné úsilí a mít trpělivost při překonávání překážek a při navazování vztahů. Zůstávají v závislém vztahu na někom z rodiny, později na jiné autoritě (nebo objektu). Z neuspokojení nadměrných potřeb také vyplývá neklid, agrese nebo autoagrese. Mezi nadměrné potřeby řadí Leo Buscaglia (1993) potřebu mít vždy pravdu, mít ve všem přednost, být dokonalý a zavděčovat se všem, nadměrně hromadit majetek, měnit druhé a manipulovat jimi, zbavovat se na jejich úkor deprese, obviňovat je a dominovat. (Šimanovský, 2002, s. 12)

Vznik agrese podle MUDr. Evy Malé, CSc :

- psychoanalytická teorie - většina pachatelů frustrována svými rodiči
- frustrační teorie - agresivita pochází z neuspokojené potřeby
- motivační teorie - agresivita z interakce osobnostních a situačních proměnných

- teorie sociálního učení - člověk agresivním vlivem okolí

- teorie chromozomálních aberací - jedinci se jako agresivní narodili. (Agrese)

Andrea Erkert uvádí některé faktory, které mohou agresivní chování ovlivňovat. Z mých zkušeností mohu potvrdit, že tyto příčiny, které uvádí Erkert hrají velkou roli v agresivním chování dětí. Setkala jsem se s dětmi, které byly agresivní a téměř všechny faktory v různých kombinacích se u nich vyskytovaly.

Podle Erkerta základy nevhodného chování připravují v první řadě rodiče, kteří nestaví žádné meze a nedokážou říct jednoznačně Ne v situacích, kdy je to žádoucí. Nejsou tak pro své děti oporou a nedávají jim potřebnou orientaci. Totéž platí i v případech, kdy rodiče působí svým dětem stálou frustraci, protože neuznávají a neoceňují jejich schopnosti. K agresivnímu chování bývají náchylnější také chlapci, kteří potřebují k nalezení své identity otce, ale z nejrůznějších důvodů se bez něho musí obejít. (Erkert, 2004, s. 8 – 9)

Dalším důvodem se v této knize uvádí sledování určitých televizních filmů, videofilmů a také hraní počítačových her (např. když agresivním způsobem jedná oblíbená postava, situace je podobná s běžným životem). Problematické bývá navíc také to, když předváděné negativní způsoby vzbuzují dojem, jako by byly chvályhodné. Násilné scény mají větší vliv, jestliže děti sedí dlouho před obrazovkou samy, a když se jim běžně v rámci rodiny věnuje jen málo pozornosti. Je třeba upozornit i na to, že jedinci, kteří se hodně dívají na televizi, většinou trpí velkým nedostatkem pohybu, a proto nejen mohou mít sklony k negativnímu chování, ale bývají náchylnější i ke zdravotním problémům. (Erkert, 2004, s. 8 – 9)

Opět jsme skončili u rodiny. Rodiče mají na dítě obrovský, nezanedbatelný vliv a měli by své ratolesti kvalitně „plánovat“ jeho volný čas. Pokud ho nechají se dlouhé hodiny dívat na nevhodné televizní programy, nebo hrát brutální hry, pak se nemůžeme divit, když dítě chce tyto praktiky vyzkoušet v praxi.

Kromě sledování mediálního násilí jsou agresivní způsoby chování ovlivňovány tělesnou a duchovní zanedbaností, která se může vyskytovat ve všech sociálních vrstvách. V takových podmínkách pak vyrůstají děti, které například už ráno sedí před obrazovkou, svůj volný čas tráví převážně na ulici, starají se téměř samy o domácnost, nedostává se jim osobní hygieny a mnohdy nedostávají ani dostatek potravy a jsou podvyživené. Obzvláště tragické jsou případy zneužívání, které musí děti někdy snášet po několik let. Příčinou takového neodpuštělného chování vůči dětem mohou být mj. potíže v partnerském vztahu,

nežádoucí těhotenství, stísněné podmínky bydlení, finanční problémy a alkoholismus. (Erkert, 2004, s. 8 – 9)

Znovu se zde objevuje rodina jako jeden z nejdůležitějších faktorů ovlivňující dítě. Pokud rodina nedá dítěti to, co potřebuje. Nezabezpečí základní fyziologické potřeby. Neposkytne mu lásku, jistotu, bezpečí. Nestará se o to, jak se jeho dítě cítí a co dělá ve volném čase, tak to vše může negativně působit na utváření jeho osobnosti.

Děti vyrůstající ve městě nacházejí stále méně dostupných zelených ploch, které by umožňovaly nerušenou a bezpečnou hru venku, a proto tráví příliš mnoho času v bytě. Odříznuty od přirozeného životního prostředí sedí často samy a pasivně v malých pokojích přeplněnými hračkami, a to i kdyby měly na hraní k dispozici celý byt. A mnohdy vyžadují nejnovější módní spotřební zboží jako náhražku za to, co mohly starší generace ještě zcela samozřejmě prožívat jako volnou hru venku. Většinou je jen otázkou času, kdy bude vnitřní prázdnota dítěte tak velká, že se u něho projeví první známky nápadného chování – první SOS! (Erkert, 2004, s. 8 – 9)

Annete Kast-Zahn ve své knize - Jak společně s dětmi zvládat výchovné krize uvádí tyto příčiny agrese:

„Mnoha dětem se nedostává žádného potrestání za jejich agresivní chování. Proto se velice často cítí jako vítězové v boji proti svým rodičům. A to je samozřejmě motivuje k tomu, aby prostě pokračovaly.“ (Kast-Zahn, 2007, s. 73)

„U některých dětí je silácké a surové chování spíše známkou jejich narušeného či slabého sebevědomí. Mohou se totiž alespoň na chvíli cítit jako ti velcí a mocní. Zvláště v případech, kdy nejsou například ve škole nijak zvlášť dobří, atraktivní nebo oblíbení, je agresivní chování vlastně jedno z nejdůležitějších, ne-li vůbec to jediné východisko. Tím se jim alespoň dostane určité pozornosti či respektu. U mnohých dětí je agresivní chování pouze jakousi zvláštní formou jejich impulzivnosti.“ (Kast-Zahn, 2007, s. 73)

Autorka knihy Malý tyran Jiřiny Prekopové uvádí další příčiny agrese. Některé se shodují s jinými autory a o některých jsem ještě nemluvila.

- Zastánci teorií organických mozkových dysfunkcí a drobných poškození mozku vycházejí z toho, že poruchy chování a nespokojenosti dětí pramení z napětí mezi vysokou inteligencí a porušenou možností realizace. (Prekopová, 1993, s. 51)
- Široké vrstvy obyvatelstva vidí příčinu v uvádění dnešních výstřelků chování v televizi. Toto mínění se rozšířilo proto, že máme televizi v pravém slova smyslu „na

očíh“ a stala se denní náplní našeho života a předmětem boje o moc. (Prekopová, 1993, s. 51)

- Jiná domněnka hledá příčiny jinde než u dítěte. Každý člověk je ovlivněn svým okolím, zejména bezmocné, manipulované malé dítě. Je vydáno napospas projekcím svých rodičů s jejich neurotickými potřebami něco nahradit, stává se jakoby obětí vlastních rodičů. Každý jednotlivec má svůj vlastní životní scénář a brání druhému, také dítěti, v jeho osobnostním rozvoji. (Prekopová, 1993, s. 52)
- Kritici konzumní společnosti vidí destruktivní poruchy jako následek změkčilosti, zhýčkanosti a pohodlnosti. Člověk postrádá přirozený prostor, v němž může svoje reálné síly změřit a dosáhnout pocitu reálného sebehodnocení. (Prekopová, 1993, s. 53)
- Za důležitou příčinu zbrzděných a správným směrem nevybitých agresí se považuje nedostatek herních možností a hřišť. (Prekopová, 1993, s. 53)
- Největší překážkou ve vývoji sociálního chování je však pro mnohé malá rodina, která žije perfektně zařízená, finančně zajištěná, hermeticky uzavřená ve svých čtyřech stěnách. V takové malé rodině vyrůstá dobře opatrovaný jedináček. (Prekopová, 1993, s. 53)
- Užití počítačového jazyka vede k ochuzení myšlení, a protože jej lze užívat jako komunikačního prostředku, má vliv i na socializaci. Návykové civění na obrazovku počítače zachvátilo už celou generaci rodičů a zůstává otázkou, jak dalece jejich myšlení, které stále víc tlumí emocionální prožívání, infikovalo už také jejich děti. (Prekopová, 1993, s. 53)

1.3 Zvládnutá agresivita

Antier ve své knize položil otázku, zda se dá odreagovat sportem, jestli sport léčí agresivitu. Autor spíše klade důraz na rozvoj komunikačních prostředků, k hrám založeným na představitosti a přemýšlivosti, které dítě naučí vyjadřovat se jinak než fyzicky. Pokud chtějí rodiče zapsat dítě do nějakého bojového sportu a myslí si, že tím se zklidní jeho agresivita, tak by si měli dávat pozor, jak je tento kroužek veden. Pokud trenér nevede svůj kurz v duchu mírumilovné filozofie, dítěti může spíše uškodit než prospět (zkoušení naučených chvatů na ostatních, ukázání své síly). (Antier, 2004, s. 77)

Zdeněk Matějček radí ve své knize jak zvládat agresivitu tím, aby rodiče, vychovatelé, učitelé dali dítěti dostatek příležitostí uvolnit nahromaděnou energii. Umožnit jim, aby si děti více hrály po svém, aby si odpočinuly v přirozeném zdravém pohybu. Důležité při tom

je, aby si děti mohly pohyb řídit podle svých potřeb a ne aby jim v nějakém například sportovním kroužku byl nastolen určitý řád a režim. Důraz musíme klást na to, aby měly dostatek příležitosti k přirozenému, vývojově účelnému uvolnění energie. Udělat vše pro to, aby se děti zbavovaly zbytečných dlouhodobých stresů a napětí. (Matějček, 1986, s. 256 – 258)

1.4 Agrese a emoce

Termíny jako hněv, dráždivost, agrese, nepřátelskost a násilí jsou v našich myslích často promíchány a pospojovány. Odborná literatura tuto nejednoznačnost často zmiňuje.

Hněv – „můžeme chápat jako subjektivní emocionální stav definovaný přítomností fyziologického podráždění a antagonistickými vjemy. Je to normální emoce s mnoha adaptabilními rysy, ale pokud frekvence, intenzita nebo trvání hněvu převáží tyto adaptabilní rysy, říkáme o něm, že je dysfunkční.“ (ONeill, 2007, s. 6-7)

Dráždivost – byla definována jako tendence reagovat impulzivně, kontroverzně nebo drze při sebemenší provokaci nebo neshodě. (ONeill, 2007, s. 6-7)

Agrese – se vztahuje ke zjevnému chování, ať už tělesnému nebo verbálnímu, které způsobuje, nebo by mohlo působit škodu jinému člověku, věci nebo systému. Agresi všeobecně rozdělují do tří kategorií 1. předem promyšlená nebo naučená agrese, která se mezi jednotlivými sociálními skupinami a kulturami liší, 2. medicínsky odůvodněná agrese, která může být následkem nemoci, včetně psychopatologických a 3. impulzivní agrese, kterou charakterizuje výbušná povaha člověka. (ONeill, 2007, s. 6-7)

Nepřátelskost – dlouhotrvající styl hodnocení druhých. Může v nás evokovat hněv a odtažitost nebo vyvolávat plánování a – nebo vykonání odvety a msty. (ONeill, 2007, s. 6-7)

Násilí – úmyslný pokus způsobit někomu fyzickou škodu. Proto neštěstí, které se stane náhodou, v sobě nezahrnuje násilí. Agrese a násilí se povážlivě překrývají. (ONeill, 2007, s. 6-7)

Zlost - je vysokým stupněm vnitřního podráždění, které se bude stále znovu vracet a nesmí být „spolknuto“. Agresivitu nelze předem ztotožňovat s násilím. I když tento pojem bývá obecně identifikován s úmyslem ničením nebo působením tělesného či psychického utrpení, znamená agrese doslovně „přiblížení“, „sáhnutí“ ve smyslu doteku a popisuje hnací sílu, která není jen negativní. (Portmannová, 1996, s.12)

1.5 Frustrační teorie agrese

Potlačováním agrese vzniká úzkost. Teorie, které považují agresi za vrozený vzorec chování, mluví o tzv. naučené = podmíněné agresi. Frustrační teorie Dollardova Millerova a rozvoj behaviorálních přístupů se staly protiváhou k analytickým teoriím. Frustrace vyvolává odlišné reakce, z nichž jedna je agrese. Nejvýznamnější prostředek při jejím potlačování je trest. Hostilní a agresivní chování se objevuje tehdy, když uspokojení z něj je větší než trest, a obráceně. Socializační faktory ovlivňují jak otevřenou, tak skrytou agresi v tom směru, že schvalování otevřené agrese vede k jejímu posilování a trest ke snižování. Pokud je trest však příliš častý nebo nadměrný, zvyšuje potlačovanou agresivitu a ta se pak projevuje nepřímou formou, eventuálně obrácením proti sobě. (Agrese)

1.6 Charakteristika některých agresorů

Fyzické vlastnosti: většinou tělesně zdatný, silný a obratný jedinec, někdy však inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly-pro svůj záměr může aktér získat skupinu, kterou využije pro své cíle. (Chudý, 2005)

Psychické vlastnosti: Většinou sebejistý, neúzkostný, sociálně pružný jedinec, u něhož byl raný duševní vývoj poškozen nevhodnou výchovou (jindy však jedinec s nízkým sebehodnocením, vidí svět jako cosi nepřátelského, na okolí pak preventivně útočí). Typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat, ubližování druhým mu působí radost. Má naprostý nedostatek empatie, zakrnělé svědomí, sklon k ničení věcí (ze zlomyslnosti nebo pro zábavu). Rozšířený je omyl, že agresor vždy trpí pocity méněcennosti, např. kvůli horšímu prospěchu a tyto pocity kompenzuje agresi. (Chudý, 2005)

Typy agresorů:

<u>TYPY AGRESORŮ</u>	<u>FORMY AGRESE</u>
<p>HRUBÝ, PRIMITIVNÍ</p> <p>Silný energetický přetlak, kázeňské problémy, narušený vztah k autoritám, mnohdy člen gangů (s trestnou činností)</p>	<p>Druhým ubližuje tvrdě, nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost (cílené zastrašování)</p> <p><u>V rodině většinou agrese a brutalita rodičů</u></p>
<p>SLUŠNÝ, KULTIVOVANÝ</p> <p>Se zvýšenou úzkostí, někdy se sadistickými sklony</p>	<p>Násilí a mučení provádí ve skrytu, cíleně a rafinovaně</p> <p><u>V rodině dril bez lásky</u></p>
<p>OPTIMISTICKÝ, „SRANDISTA“</p> <p>Dobrodružné sklony, značná sebedůvěra, výmluvný, obvykle oblíbený a vlivný</p>	<p>Ubližuje, šikanuje pro pobavení sebe i ostatních</p> <p><u>V rodině absence duchovních a mravních hodnot</u></p>

(Chudý, 2005)

2 AGRESE V ONTOGENEZI

2.1 Batolecí věk (děti od 1 do 3 let)

Vzdor a zlost batolete je projevem nevypělé osobnosti a nevypělého nervového systému, který se ještě nedovede vyrovnat se změnami situace. Zatím se vyrovnává v křečích a upadá do nefunkčních záchvatů. S postupným vyzríváním a vyspíváním se však i tento nervový systém „naučí“ zátěže přijímat a nepříjemnostem odolávat. (Matějček, 1997, s. 48)

„Nejlepší způsob, jak s těmito dětskými „záchvaty“ zlosti zacházet, je nelámat je násilím. To by mohlo vzbudit pocit nepřátelství vůči vychovateli. Daleko lépe je nechat je „vznít“. Osvědčilo se rychle a rázně upoutat pozornost k něčemu jinému. Nebudeme je přemlouvat, aby bylo hodné a nedělalo ostudu, ale spíš je vyšoupneme za dveře, nebo je pošleme do jiné místnosti, anebo (což je ze všeho nejučinnější) je necháme na místě a sami výrazně a rozhodně odejdeme.“ (Matějček, 1997, s. 48)

2.2 Předškolní věk (děti od 3 do 6 let)

„Děti od tří let výš se méně vztekají, ale více se perou. (Holčičky méně, chlapci víc.) Dítě nyní překračuje hranice nejužšího rodinného okruhu, v němž bylo dosud chráněno, a vstupuje do dětské (vrstevnické) skupiny, kde si hledá i dobývá své postavení (mateřské školy). Doba, kdy si děti už hrají spolu a ne jen vedle sebe. Doba, kdy právě v součinnosti s druhými dětmi se vytváří mnoho důležitých společenských funkcí (spolupráce, soucit, souhra, radost ze společného zážitku aj). Příčiny konfliktů jsou nejrůznější a agrese bývají naštěstí jen krátkodobé a povrchní.“ (Matějček, 1997, s. 48)

Záchvaty zlosti, by se měly se čtvrtým rokem života snižovat a s ním i výskyt agresivního chování. Dítěti se rozšiřuje jak slovní zásoba, tak i schopnost jednat. Začíná se mu dařit i vcítění se do ostatních lidí. Pravidla, která doposud pouze „slepě“ dodržovalo, mu začínají být jasná, rozumí jim a chápe i jejich důvod a smysl. (Kast-Zahn, 2007, s. 73)

2.3 Školní věk (děti od 6 do 12 let)

„Od středního školního věku výš, kdy už jsou děti dost silné, že by si opravdu mohly ublížit, můžeme pozorovat, že obyčejné rvačky dostávají čím dál více jakási pravidla a stávají se z nich víceméně „zápasy“. Nyní nastala doba přátelství už dosti hlubokého a věrného, aby se stalo obranným spojenectvím a odstrašující hradbou proti agresi zvenčí. Agresor a kdokoliv, kdo se na druhé vytahuje, kdo je šikanuje nebo terorizuje, vzbuzuje sice u dru-

hých strach, poddanost a služebnost, nikoliv však úctu a obdiv. Vzbuzuje nenávist a škodolibost. Spojenectví budované na agresivitě je velice vratké – a děti od devíti let výš to zpravidla už dovedou pochopit.“ (Matějček, 1997, s. 49)

Ve věku 6-12 let – tomuto období psychoanalyticky říkají „latentní období“, je pro rodinu obdobím relativního klidu. I v tomto poklidu je u chlapců normální, že se rádi věnují fyzickým hrám a soutěžením, při němž uplatňují svou sílu. Přes zjevnou lehkost tohoto období je část latentní agresivity stále bdělá. Za normálních okolností jsou však její impulzy odváděny k úspěchům ve škole a vztahové oblasti. U dívek se agresivita projevuje také, ale ve slovním vyjadřování, hádkami a soupeřením mezi kamarádkami. (Antier, 2004, s. 76-77)

2.4 Dospívání – pubescence (děti od 12 do 15 let)

Dospívání je přechodným obdobím mezi dětstvím a dospělostí. Za posledních sto let se ve vyspělých zemích období dospívání rozšířilo oběma směry, urychlil se nástup dospívání (v souvislosti s tzv. sekulární akcelerací – celkovým urychlením růstu vývoje) a současně se s většími nároky na vzdělání a dosažení ekonomické nezávislosti oddaluje nástup do plné dospělosti. Období pubescence je první fází dospívání. (Skorunková, 2007, s. 48)

Proměny hormonálních funkcí v dospívání se projevují ve změně prožívání a ve zvýšené kolísavosti emočního ladění. Pubescent ztrácí bývalou citovou jistotu a stabilitu, je v napětí, jeho emoční reakce jsou nápadnější a zdají se být ve vztahu k vyvolávajícím podnětům méně přiměřené. Změna emočního prožívání se navenek projevuje větší impulzivitou a nedostatkem sebeovládání. Nízká frustrační tolerance, přecitlivělost a proměnlivost nálad pak v mezilidských vztazích přispívá ke vzniku konfliktů. (Skorunková, 2007, s. 49)

„Dospívání je přirozeně bouřlivým obdobím. Adolescent, který se klube z dětské kukly, nemá totiž rád své měnící se tělo. Musí se utvořit jako nový jedinec. Kvůli tomu alespoň okázale odmítá rodiče extrémně tvrdými slovy, jestliže právě nedělá naschvály, které rodiče jen s obtížemi snášejí. Je to tedy v nestranně nebezpečný věk, v němž se výsledky výchovné práce předchozích období projeví extrémním chováním, jestliže se v ní rodiče dopouštěli příliš mnoha vážných chyb, dítě nerespektovali a vychovávali ho v ovzduší násilí proti jeho osobě.“ (Antier, 2004, s. 87)

„Pokud rodiče své dítě vychovávali s respektem a bez násilí, má dítě dobré základy. Opouští sice svou kuklu a setřásá otěže svých rodičů, ale sdružuje se se stejně vyváženými vrstevníky, které si zvolí za kamarády.“ (Antier, 2004, s. 88)

2.5 Adolescence (věk od 15 do 20 let)

Vstup do fáze adolescence je biologicky ohraničen pohlavním dozráním, dosažením reprodukční schopnosti. (Skorunková, 2007, s. 52)

Adolescence je přechodné období přípravy na dospělost, která poskytuje dospívajícímu možnost dosáhnout předpokladů stát se dospělým ve všech oblastech, v nichž to naše současná společnost vyžaduje. Přitom tempo biologického, psychického a sociálního vývoje může být rozdílné. Dnes se v naší společnosti dosažení sociální zralosti posouvá stále do vyššího věku, neboť se prodlužuje délka profesní přípravy (u vysokoškoláků až do 25 let i výše) a tím se prodlužuje doba závislosti studenta na jeho původní rodině. V patnácti letech jsou chlapci i dívky schopni biologicky zplodit potomka, ale sociálně zralí a ekonomicky připravení založit rodinu jsou až o mnoho let později. (Skorunková, 2007, s. 52)

Ke konci období adolescence se dokončuje proces separace ze závislosti na rodině. Adolescent je ke svým rodičům stále kritický a má potřebu rozvíjet diskuzi o sporných tématech. Kritika rodičů je jedním ze způsobů hledání vlastní identity. (Skorunková, 2007, s. 53)

2.6 Mladá dospělost (věk od 20 do 35 let)

Mladá dospělost zahrnuje období od 20 do 35 let. Hlavními vývojovými úkoly v tomto období je získání úplné nezávislosti na rodičích, upevnění identity dospělého, identifikace s rolí dospělého, upřesnění osobních cílů. (Skorunková, 2007, s. 57)

Snaží se pokud možno trvale získat sexuální partnera, založit rodinu, zplodit děti, chránit je a vychovat. Nabývá onu civilizovanou formu, jež vede k překonávání překážek, zdolávání problémů, osvědčení vytrvalosti a k hrdinství všedního dne. Najít si zaměstnání, uplatnit se v něm, něco dokázat, někam to dotáhnout. Tato agresivita už druhému neubližuje, ale společnosti je prospěšná. (Matějček, 1997, s. 49)

Dospělý člověk již není závislý na své původní, orientační rodině. Dochází ke změně vztahu s rodiči, který je symetričtější a klidnější. Mladý dospělý člověk hodnotí své rodiče již objektivněji, realisticky (není ve vztahu k rodičům ani dětsky nekritický, ani pubertálně negativistický). (Skorunková, 2007, s. 57)

3 RODINA A JEJÍ VÝCHOVNÝ VÝZNAM

3.1 Význam rodiny pro dítě

Jaký má rodina význam pro dítě? Otázka, na kterou by snad každý z nás dokázal odpovědět. Rodina je primární skupina, se kterou se dítě setkává ihned po narození a tráví v ní nejvíce času. Dítěti by měla poskytovat jak základní biologické potřeby, tak potřeby mnohem vyšší, jako je láska, bezpečí, pochopení, podpora, zázemí. Rodina má mnoho funkcí: výchovnou, emocionální, reprodukční, ekonomickou.

Význam rodiny pro dítě je obrovský. Pro zdravý psychický vývoj dítěte je fungující rodina velmi důležitá, ba nenahraditelná. Dítě už od mala od svých rodičů přejímá vzory chování a jedná tak, jak jednají rodiče.

Vše, co děje v rodině negativního, se také odráží na dítěti, i když to možná na první pohled není znát. V dítěti se ukládá a hromadí nevyřešené problémy a dříve nebo později to vyjde na povrch. Jak? To už je otázka.

Stálé hádky rodičů, alkoholismus, rozvody, citová chladnost k dítěti, lhostejnost to vše nepříznivě působí na dítě. Děti si pak své šrámy odnášejí do dospělého života a je na nich, jak se s nimi vypořádají.

Hádky v rodinách byly a budou. Konstruktivně se pohádat není na škodu. Dítě se učí argumentovat a řešit problémy.

Násilí a agresivní impulzy jsou nezbytné pro životaschopnost lidské bytosti. Veškerá výchova spočívá v usměrnění této životní energie tak, aby se stala pozitivní silou ve vztazích s ostatními, kreativním prvkem v práci, aby dítěti v dospělosti umožnila získat povolání, založit rodinu, přivádět na svět potomky a vychovávat je. Mít rád své dítě znamená vychovávat ho, naučit ho, aby umělo mít radost z práce a mělo rádo ty, kteří ho obklopují. (Antier, 2004, s. 99)

Tím, že rodiče budou postupně rozšiřovat odpovědnost dítěte v jeho osobním, tělesném, citovém, rodinném a kulturním životě, budou chránit jeho zdraví a bezpečnost, jestliže mu nabídnou vhodnou činnost pro volný čas a optimalizují jeho školní vzdělání, umožním mu, aby své životní impulzy využilo pro komplexní rozvoj své osobnosti ku prospěchu všem. (Antier, 2004, s. 99)

Umění bránit se

Dnešní rodiče mívají tendenci vést dítě k pěstování svalů, jimiž se má „umět bránit“. Tento názor je ve skutečnosti návodem k agresivitě. Naštěstí se na školách začínají pořádat kampaně, v nichž jsou děti vybízeny k tomu, aby se vzájemně respektovaly. Doporučuje se jim, aby své konflikty řešily slovně a snažily se najít si raději prostředníka v pedagogickém sboru než odpovídat na násilí násilím, což vede pouze a jedině k jeho eskalaci. Nedávné poznání společnosti, že je nutné omezit násilí a především k nenásilnému chování vychovávat, je teprve v počátcích. (Antier, 2004, s. 78)

„Dítěti, které se stalo obětí agrese, rodiče často za takových okolností vytýkají, že se neumí bránit. Ale čím více dítě upřednostňuje slovní projev, čím je subtilnější, čím lépe se vyjadřuje, čím více přemýšlí, čím lepších úspěchů dosahuje ve škole, tím méně je přirozeně agresivní. Řekneme-li mu, že je třeba aby se naučilo bránit, nabízíme mu vzhledem ke kultuře, kterou si vstúpilo, falešné východisko, nehledě na to, že se samo nemůže ubránit bandě násilníků.“ (Antier, 2004, s. 78)

„Pořádají se kampaně, které vyzývají k tomu, aby útok byl nahrazen respektem a rány rozmluvou, stejně jako rčení Françoise Dolto: „Jsi silný, když jsi silnější než tvé ruce“, otevírají lepší výchovné cesty. Pedagogové musí jednak povzbudit děti, aby se odvážily vyhledat pomoc dospělého. Je třeba jim vysvětlit, že svěří-li dospělému, kdo je šikanuje, nejde o žádné donášení, nýbrž o odvalu domáhat se práva. Rváčům je třeba objasnit, jak velkou známkou slabosti je komunikovat kopanci a pěstmi raději než slovy. Děti musí mít možnost setkávat se s dospělými, jejichž úlohou je jít jim příkladem a zajistit dodržování práva.“ (Antier, 2004, s. 79)

3.2 Vliv rodiny na agresi dětí

Je dokázané, že rodiče trestající mají děti více agresivní než rodiče, kteří vedou své děti ke konstruktivnímu překonávání překážek. Rodiče nadměrně trestající mívají děti nadměrně agresivní. (Matějček, 1997, s. 55)

„Takové rodičovské chování, jež v dětech vzbuzuje frustraci, zvyšuje zákonitě i jejich agresivitu. Ta se pak zjevně nebo skrytě obrací proti svým původcům, tj. proti rodičům samotným. Když je v rodičích málo vřelosti, kde v nich dítě nemá oporu, kde rodiče dítě zavrhuje, neustále kritizují, anebo docela obyčejně jsou ve svých postojích krajně nedůslední.“ (Matějček, 1997, s. 55)

„Naopak, všechno svědčí o tom, že nejúčinnější prevencí agresivity je výchova, která soustavně podporuje v dětech tendenci ke spolupráci a k věcnému, neagresivnímu řešení problémů a těžkostí. Špatným příkladem jsou rodiče, kteří se sami vztekají, praští s náradím, když se jim něco nedaří, zlobí se na věci, které jim překážejí, a nadávají na lidi, na poměry, na celý svět, když si sami přivodí nějaký nezdár. Dobrymi instruktory či trenéry dětí v pozitivní společenské součinnosti s dospělými i s druhými dětmi jsou ti, kdo se sami dovedou ovládat a kdo svou agresivitu – tu dobrou, civilizovanou a konstruktivní dovedou zaměřit vůči problémům a ne vůči lidem.“ (Matějček, 1997, s. 55)

V rodinách agresorů i obětí jsou zaznamenány některé nápadnosti.

Rodiny iniciátorů a aktivních účastníků šikanování významně selhávaly v naplňování citových potřeb svých dětí. Většina agresorů zjevovala známky citové deprivace nebo subdeprivace. Pro rodiny agresorů byla charakteristická absence duchovních a mravních hodnot. Ohled na slabé byl chápán jako zbytečná malichernost. Tato skutečnost naznačuje, co se skrývá za poruchou duchovního a mravního vývoje „znásilňování“ slabých. (Kolář, 1997, s. 64-65)

Nedostatky ve výchově u agresorů měly určitá specifika:

- Agresoři se často setkávali s brutalitou a agresí rodičů. Někdy to působilo, jako by násilí vraceli nebo ho napodobovali.
- Menší, ale zřetelná podskupina agresorů byla vedena přísně, důsledně, vojenským drilem bez lásky. (Kolář, 1997, s. 64-65)

U „typických“ obětí byl zaregistrována:

- Hyperprotektivní (nadměrně ochranné) matky. Otec chyběl a v blízkosti nebyla řádná mužská identifikační postava. Určitou obměnou byly rodiny se silnou, dominantní matkou a slabým, submisivním otcem, popřípadě otec chyběl a přítel matky se na výchově nepodílel.
- Neurotické rodiny, kde členové byli nápadní celkovou nejistotou, poruchami sebehodnocení a zvýšenou úzkostí.
- Některé „typické“ oběti popisovali své rodiče jako nepřátelské, tvrdé, kritické a znevažující jejich důstojnost. (Kolář, 1997, s. 64-65)

„Citové neuspokojení dítěte, citová deprivace, která vyvolává tendenci k náhradnímu uspokojení, a to zpravidla na vývojově nižší úrovni. Děti, které trápí neuspokojením

citových potřeb, najdou někdy uspokojení v tom, že se přejídají, někdy v tom, že se zaměřují jen na sebe a své prožitky, a někdy i v tom, že bez výběru a rozlišení působí někomu bolest – trápí zvířata, týrají druhé děti, žalují, dovedou ublížit slovem i činem s pocitem vnitřního uspokojení. Jako by se tím domáhaly svého práva na lásku nebo se mstily za nezasloužené ochuzení o lásku.“ (Matějček, 1986, s. 257-258)

„Vnějšímu pozorovateli je tento zdroj agresivity zpravidla skryt za celkově psychopatickým chováním takto postiženého jedince a odborné posouzení případu, obdobná pomoc jsou tu nutné. Ani pak není řešení zpravidla nijak snadné.“ (Matějček, 1986, s. 257 – 258)

„Případy tohoto druhu agresivity jsou samozřejmě poměrně řídké. Avšak jejich společenská závažnost je v tom, že takovýto psychopatický jedinec je nezřídka iniciátorem větších agresivních akcí, k nimž může strhnout i další děti. Stává se vůdcem party, v níž platí otrokářské zákony.“ (Matějček, 1986, s. 257 – 258)

3.3 Některé z výchovně rizikových faktorů

Eva Vaňkátová ve své bakalářské práci uvedla některé z výchovně rizikových faktorů. A to jsou:

- nedostatečná péče a dohled nad dítětem,
- nevyvážený životní styl rodičů,
- dědičnost,
- rodinné konflikty,
- problémy s alkoholem či návykovou látkou u některého z rodičů,
- nezaměstnanost a chudoba,
- duševní problém některého z rodičů,
- sexuální zneužívání nebo týrání dítěte v rodině. (Vaňkátová, 2006, s. 35 – 36)

Nedostatečná péče a dohled nad dítětem je pro dítě velmi rizikové. Z mé praxe mohu posoudit, že převážná část dětí s agresivním chováním pochází právě z takovéto rodiny. Rodiče svému dítěti věnují málo času a nemají přehled, kde a s kým jejich ratolest tráví čas. Rodina dětem neposkytuje to co by měla (mohou citově strádat), tak svojí útěchu hledají jinde a jinými způsoby.

Nevyvážený životní styl rodičů. Pod tímto názvem si představím rodiče, kteří na jednu stranu svému dítěti nabídnou blahobyť, ale na druhou stranu mu více dát nemohou. Svoji

skoro „neúčast“ na výchově řeší finančními prostředky. Děti nepotřebují peníze svých rodičů, ale rodiče samotné.

Problémy s alkoholem či návykovou látkou. Do tohoto názvu by se mohlo také připsat gamblerství. Samotnou mě překvapilo, kolik dětí vyrůstá v rodině, kde se některá z těchto závislostí projevuje. Z mých osobních zkušeností s agresivními dětmi spadá polovina rodin do této kategorie. Jakákoliv závislost vyvolává v člověku dřív nebo později agresi a na dítě působí velmi negativně. Je zde velké riziko, že dítě bude rodiče v závislosti následovat.

Dědičnost – dítě něco zdědí po svých rodičích, s něčím se narodí a něco se naučí. Zde nemohu souhlasit stvrzením Johna Locke, že dítě se rodí jako nepopsaný list papíru. Pokud je jeden z rodičů, výbušný, cholerický, agresivní, je zde nějaká pravděpodobnost, že dítě bude mít určité dispozice k takovému jednání. Pak se nabízí otázka – do jaké míry jde o dědičnost a do jaké nápodobu učení.

Rodinné konflikty - pod tímto názvem si představím hádky rodičů, ale i rodičů a dětí, rozvod a spoustu dalších nepříjemných situací, které děti ve svém vývoji poznamená.

Nezaměstnanost a chudoba – znám i takové rodiče (sociálně slabé), kteří posílají své děti krást. Nezaměstnanost a chudoba jim nedovolí žít pro nás standardní život, tak si tímto způsobem vypomáhají. Pak si můžeme jen domyslet, co asi z těchto dětí jednou vyroste.

Duševní problém některého z rodičů - mezi tyto problémy patří sklony k násilnému a impulzivnímu jednání a duševní nemoci, které ovlivňují stabilitu chování a jednání. (Vaňkátová, 2006, s. 35 – 36)

Sexuální zneužívání, nebo týrání dítěte – je velmi závažný a celosvětový problém, který má na dítě neblahý vliv a poznamenává ho na celý život. Dítě, které si prošlo takovým utrpením může jednou v dospělosti samo zneužívat nebo týrat své děti.

Eva Vaničková ve své knize uvádí, že „u traumatizovaných dětí, které jsou častě nebo hrubě fyzicky trestány můžeme registrovat poruchy narcistického vývoje, problémy v modulaci agrese (ohraničení, riziko závislého nebo asociativního chování), neschopnost prožívat blízkost, patologický vztah ke svému tělu (perfekcionistický pohled a péče o své

tělo, poruchy příjmu potravy včetně vybíravého chování, návštěva fitness center), internalizace vztahů (sadismus, masochismus).“ (Vaníčková, 2004, s. 79)

Antier ve své publikaci zmiňuje, „že 85% francouzských rodičů se domnívá, že děti bez toho, aby někdy „dostaly na zadek“, nelze dobře vychovat. Během období dokončování vývoje mozku může být tento vývoj narušen, jestliže je dítě často vystavováno stresu vyvolávanému například ranami a výpraskem. Proto v USA Americká pediatrická akademie požaduje, aby rodiče, vychovatelé a učitelé nikdy na dítě nevztáhli ruku. Rovněž kanadská pediatrická společnost, která sdružuje dva tisíce kanadských pediátrů, důrazně upozorňuje na objektivně těžké následky tělesných trestů.“ (Antier, 2004, s. 79)

„Můžeme se ran a bití vyvarovat? Jedna americká studie zkoumající děti z osmi set rodin zjišťovala jejich profil, pokud jde o počet mladých nebo velkých facek, ran a výprasků, které děti doma dostávaly. Pediatři, autoři této studie, sledovali tyto děti po celých osm let. Ukázalo se, že děti, které byly doma tělesně trestány, měly častěji špatné studijní výsledky, častěji lhaly, kradly a byly neklidnější než ostatní. Velmi jasně se přitom prokázalo, že tyto obtíže se objevovaly zcela úměrně k množství ran a výprasků, které dostaly. Některé rodiny pěstují atmosféru konfliktů, křiku, ran a strachu a dítě se v nich učí násilí jako běžnému jazyku, konstatuje profesor Messerschmitt, dětský psychiatr pařížské nemocnice Trousseau.“ (Antier, 2004, s. 40)

Často hrozí, že se dítě, které je donuceno násilím potlačovat své násilí, projevuje samo stále násilněji. Až se později stane rodičem, může stát, že bude svou zlost dávat najevo tak, že bude stejně násilným způsobem potlačovat zlost svého dítěte. Také proto z mnoha bitých dětí vyrostou rodiče, kteří zase bijí své děti. Je to pro ně norma chování. (Antier, 2004, s. 40)

A jak je to u nás? Bývalá ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny Džamala Shehlíková přišla s návrhem na zákaz tělesných trestů v rodinách. Vadilo jí, že rodiče soustavně a poměrně surově bijí děti hlavně kvůli špatným známám. „Vyjadřují tak frustraci z toho, že potomek nenaplnuje jejich představy. Je také daleko snazší dítě seřezat kvůli pětce, než zajít do školy a s učitelem podrobně situaci probrat,“ míní bývalá ministryně. Po několikaměsíční diskusi Stehlíková upustila od legislativního prosazení zákazu fyzických trestů. (Fyzické tresty)

S jejím názorem co se týče bití dětí kvůli známám se plně ztotožňuji. Určitě to pro některé rodiče bude jednodušší řešení tělesně potrestat své dítě, než s ním konstruktivně řešit jeho školní neúspěch (tzn. učit se s ním, nebo si případně domluvit konzultaci s učitelkou).

Ovšem se zákonem, který dítěti zakazuje dát i jedinou facku nemohu souhlasit. Myslím si, že během výchovy dítěte nastane krajní situaci, kdy rodič sáhne k fyzickému trestu (oprávněně). V rodinách, kde jsou děti bity např. kvůli špatným známám by tento zákon podle mého mínění nic neřešil, protože by děti byly fyzicky trestány i nadále. Zákon by je neodradil. Přijde mi, že tento zákon by trestal rodiče příležitostných výchovných facek.

3.4 Agresivita dětí a výchova v rodině

Obecně o výchově

V každé společnosti a ve všech dobách byly některé děti vychovávány přísně a jiné povolně. Z dnešního hlediska autoritativní výchova převládala – z tehdejšího většinového hlediska bylo však maminčiných a tatínkových mazánek vždycky víc než dost. Profesor Lanmeier ve své studii výchovné literatury od poloviny 19. století do poloviny 20. století mohl rozlišit několik etap. Nejprve psali výchovné knížky teologové, pak pedagogové, pak lékaři a konečně psychologové. Nejprve byl kladen důraz na kázeň a na poslušnost, pak se zdůrazňovaly především správné návyky, životospráva a hygiena, od druhé světové války pak získává převahu výchova k uspokojivým vztahům a k tzv. seberealizaci. A právě v této „seberealizace“ možno spatřovat obecný pokrok ve vývoji lidstva, zdravou tendenci, naplnění výchovného ideálu a mnoho jiných povznášejících věcí. (Matějček, 1997, s. 38 – 39)

V západních zemích, zvláště v USA, kde už tradičně ve výchovných ideálech i praktikách dochází k největším výkyvům, doznala tzv. liberální výchova takřka všeobecného rozšíření a je uplatňována už skoro 40 let. Poznatky z psychoanalýzy a z ostatních odvětví hlubinné psychologie ukázaly na nejrůznější úskalí příliš autoritativní a pokrytecky moralizující výchovy na přelomu století. Z toho logicky vyplynul požadavek dělat všechno tak, aby děti netrpěly komplexy méněcennosti a jinými neurotickými obtížemi. V krajní podobě to znamenalo nechat je dělat, co chtějí – neboť potlačovat dětská přání je nezdravé a nebezpečné. Nepochybně se tu uplatnil i postupující demokratizační vývoj v západní společnosti, dále demokratizace rodinného života, v němž princip partnerství a solidarity nahrazuje dřívější hierarchické uspořádání, a patrně i emancipace žen a nově proklamované jejich právo na sebeuplatnění (včetně- v přehnané podobě – požadovaného osvobození od mateřství, od dětí, od rodiny). U nás – i když se uvedené tendence samozřejmě také ohlašují – zůstala výchova do současné doby víceméně v tradiční uměřené poloze. Přitom v posledních letech už i v západních a skandinávských zemích je patrný odklon od krajních postojů a kyvadlo výchovných stylů a praktik se opět začíná vracet více do střední polohy. (Matějček, 1997, s. 38-39)

„V USA čtyřicet let liberální výchovy nesnížilo počet neurotických obtíží, psychických poruch, sebevražd, ani školního selhávání ani zločinnosti, nýbrž naopak po celou dobu byl zaznamenán ve všech těchto ukazatelích trvalý vzestup, který nyní dosahuje nepřehlédnutelných rozměrů.“ (Matějček, 1997, s. 40)

3.5 Vliv rodičovské výchovy na dítě

„Výchovu obecně můžeme považovat za sociální proces, kterým se lidský jedinec stává kulturní, společenskou bytostí. Výchovou dítěte v rodině se v psychologii rozumí jeho úmyslné či neúmyslné ovlivňování především dospělými členy užší i širší rodiny, tedy rodiči, prarodiči, popř. dalšími příbuznými. Velký vliv mají i sourozenci a ostatní činitelé jako např. škola, veřejné sdělovací prostředky apod. Výchovné působení může být záměrné, ale i nezáměrné, a to druhé právě v rodinách převažuje. Čili vychováváme především tehdy, když si své působení neuvědomujeme.“ (Vymětal, 2004, s. 136)

„Bylo experimentálně prokázáno, že způsoby komunikace rodiče s dítětem a vůbec způsob dorozumívání je pro každou rodinu specifický, dost obtížně měnitelný a má vliv na duševní rozvoj a zdraví dítěte. Za nežádoucí považujeme komunikaci matoucí nebo značně autoritativní a agresivní, která druhého nerespektuje, ponižuje a znehodnocuje, což může vážně narušit vytváření samostatného Já a vůbec osobnosti dítěte.“ (Vymětal, 2004, s. 137)

Výchova dítěte by v první řadě měla mít příznivý vliv na dítě. Rodiče by ho měli vést k samostatnosti, zodpovědnosti, lásce k druhým a jít mu příkladem. Každé dítě je individualita a podle toho je zapotřebí k němu přistupovat. Dobře vychovat dítě je úkol zajisté obtížný. Dítě by mělo z rodiny cítit lásku, vřelost, pochopení a rodiče by neměli zapomínat dítě chválit. Pochvala zvyšuje zdravé sebevědomí dětí. Zajisté je potřeba i kritiky, aby dítě mělo pocit, že je stále co zlepšovat. Myslím si, že těchto dvou nástrojů výchovy je třeba používat uvážlivě. Jak už jsem jednou uvedla, dítě, nebo každý z nás, je individualita a na každého působí něco jiného. Co jednoho motivuje a posílí, tak druhého může demotivovat a „srazit.“ Je velmi důležité, aby se dítě umělo samo ohodnotit a ocenit na sobě kladné vlastnosti, na druhou stranu je podstatné vědět, co mu nejde a kde je potřeba „zabrat“. Pokud by vše nefungovalo tak jak má a rodiče měli pocit, že něco dělají špatně, není od věci navštívit odborníky, kteří jim zajisté ve výchově pomohou a poradí.

3.6 Výchovné styly

Podle toho, jakému jednání je dítě nejčastěji vystaveno a jak na ně dospělí přímo či nepřímo působí, hovoříme v psychologii o různých výchovných stylech, které jsou pro každého

rodiče zvlášt' i pro každou rodinu typické. (Vymětal, 2004, s. 141)

Nápodoba – modelové učení. „Děti a mládež každého věku mají zvýšenou schopnost napodobovat dospělé a můžeme právem říci, že značná část výchovy se děje právě mechanismem nápodoby, kdy rodiče slouží dětem jako model jednání. Tímto způsobem dítě přejímá mnoho z chování a názorů rodičů a četné vlastnosti, o kterých se mylně domníváme, že jsou zděděné, si osvojilo právě tímto způsobem. Dítě vidí jak jednáme s druhými lidmi, jak řešíme konfliktní situace, trávíme volný čas atd. Děti agresivních a velmi přísných rodičů bývají samy mechanismem nápodoby buď také zvýšeně agresivní, nebo nadměrně úzkostné, jestliže nemají možnost tenzi, která v nich touto výchovou vzniká, uvolnit a odreagovat.“ (Vymětal, 2004, s. 138 – 140)

Autoritativní či dominantní – pro tento výchovný styl jsou typické především příkazy a tresty, učitel má zpravidla malé pochopení pro děti, jejich potřeby a přání a také pro jejich individuální odlišnosti. Děti tak mají malý prostor pro samostatné rozhodování a jednání. Děti se často stávají závislými na pochvale, snaží se na sebe upoutat pozornost a v dané skupině může také docházet k růstu agresivity. Tento styl vychovává submisivní, závislé a málo iniciativní osobnosti, někdy také osoby agresivní k autoritám. (Výchovné styly)

Liberální styl - též označován francouzskou frází laissez faire. Tento výchovný styl se dá také popsat jako slabé vedení. Děti vedené v tomto stylu jsou řízeny jen velmi málo nebo vůbec, nejsou na ně kladeny téměř žádné požadavky a pokud přece jen ano, není kontrolováno jejich splnění. Důsledkem takového výchovného stylu může být to, že děti vykazují velmi nízký výkon, jejich pozornost bývá roztržena a povaha nemá příležitost se rozvíjet. Ve skupině převládá nejistota a chaos vedoucí k velkým časovým ztrátám a malé efektivitě společné práce. (Výchovné styly)

Demokratický styl - též nazývaný jako integrační, sociálně-integrační nebo kooperativní. Demokratický výchovný styl bývá často označen jako nejvhodnější. Představuje určitou kombinaci výše popsaných stylů. Učitel či vychovatel zde méně přikazuje než u stylu autokratického, děti spíše podněcuje k samostatné činnosti a podporuje jejich iniciativu. Ve skupinách se často diskutuje, učitel má tedy větší přehled o přáních a potřebách dětí a o jejich individualitě a má tak pro ně větší pochopení. Učitel na děti působí spíše vlastním příkladem než spoustou příkazů. Jako nejlepší bývá tento styl volen proto, že vytváří příznivou citovou atmosféru a důvěru mezi lidmi a také učí spolupráci mezi lidmi. Tento styl nejvíce pomáhá rozvíjet sociálně zralou osobnost. (Výchovné styly)

Trochu jiný pohled na dva z těchto stylů uvádí Zdenek Matějček.

Autoritu uvádí jako vzájemný vztah, v něm jeden – zpravidla ten zralejší a vyspělejší poskytuje druhému ochranu, oporu, vedení, přičemž ten druhý tuto ochranu, oporu a vedení přijímá a nabývá tak pocitu životní jistoty, což ostatně je jedna ze základních psychických potřeb dítěte stejně jako dospělého člověka. Vztah dítěte k dospělému vychovateli, jenž je mu autoritou, není vztahem k tyranovi, který nezklame, na koho je spolehnutí, kdo umí, zná a ví a u koho je dobře a bezpečno. (Matějček, 1997, s. 40 – 42)

Výchovné vedení, které je **hyperautoritativní**, čili překračuje zdravé hranice převažy a nadřazenosti, a jehož cílem je slepá poslušnost dítěte, mívá samozřejmě neblahé následky. U některých dětí vyvolává útlum, odevzdanost, pasivitu a často nejrůznější neurotické obtíže (na něž se oprávněně soustředila kritika tohoto výchovného stylu). U jiných vyvolává odpor, vzpouru, schválnosti, pomstychtivé tendence (v nichž kritikové opět oprávněně spatřují podhoubí zločinnosti). A některé děti se ani nevzdávají ani nebouří, ale hledají si vlastní cestu, jak se z takového výchovného sevření vyprostit. Výsledkem jsou podvody, úskoky a lsti, lži a tajné plány, hra na dvě strany, předstíraná loajalita. (Matějček, 1997, s. 40 – 42)

Naopak, autoritativní vedení, které dává dítěti oporu a životní jistotu, které dává jasné i dostatečně volné hranice jeho pudovým tendencím i lákadlům zvenčí, to nemůže uškodit nikomu. Děti zvláště citlivé a úzkostné zajišťuje všude tam, kde vstupují do nepřehledného a následkem toho nebezpečného dění ve světě. Chrání je před stresem z nejistoty. A dětem odolnějším nebo i těm hodně samostatným ukazuje cestu, po které už mohou jít dál samy. Mají vzory, které mohou následovat. Zpravidla to také dělají a „vzpoury“ a „úniky“ u nich nijak často nevidíme. (Matějček, 1997, s. 40 – 42)

Volná výchova - také ona ve své krajní podobě postihuje nejvíce děti už „od přírody“ úzkostné, jemné a citlivé, tj. tedy právě ty, jimž by teoreticky vzato nejspíše měla vyhovovat. Nevýhod je však víc. Kde si dítě může dělat, co chce, a v rodině nepanuje nějaký pro ně pochopitelný řád, mají bezbřehou volnost, tak tyto děti šťastnější nejsou – naopak jsou nespokojenější, nestálejší, zmatenější. Pak samy hledají nějaký pevný bod, o který by se mohly opřít. Najdou jej v tom, že budou své rodiče ovládat, že z nich učiní své sloužící, že si je podřídí a budou je trápit. Ale mohou si najít oporu i ve společnosti, která je přijímá a vládne nad nimi. Která jim konečně dává pevné hranice a řád, v jehož mezích mohou své „já“ uplatnit – tj. parta, gang, mafie či cokoliv toho druhu. Mohou si hledat náhradní oporu a jistotu ještě mnoha jinými způsoby. (Matějček, 1997, s. 40 – 42)

Problematikou výchovných dimenzí se zabýval německý psycholog R. Tausch. Byly vymezeny dvě hlavní dimenze:

Dimenze emoční

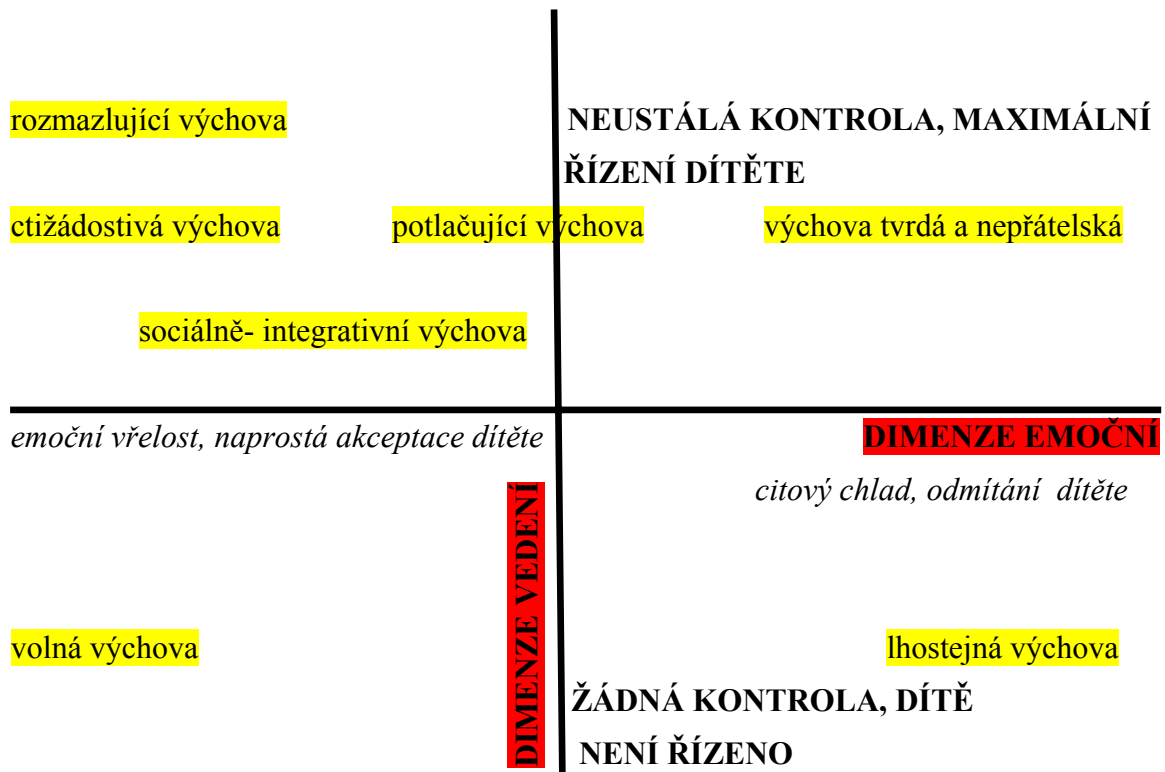
V této dimenzi se projevuje citový vztah a postoj vychovatele, rodiče, k dítěti. V pozitivním smyslu jde o emoční vřelost, kladné hodnocení a naprostou akceptaci dítěte a jeho povzbuzování. V negativním smyslu je krajním pólem této dimenze citový chlad až nepřátelské odmítání dítěte rodičem nebo vychovatelem vůbec. Zdá se, že pro duševní zdraví dítěte je citový postoj a vztah rodiče k dítěti důležitější než chování, jež zahrnujeme do dimenze vedení. (Vymětal, 2004, s. 141 – 145)

Dimenze vedení

Tato dimenze v sobě zahrnuje různý stupeň kontroly, omezování, příkazy a zákazy. Krajností je na jedné straně nadměrná kontrola, poručníkování, dirigování a neustálé přímé i nepřímé vedení a manipulace, na straně druhé absence kontroly a ponechávání „volného průchodu věcem“. Na tomto jednoduchém dvojdimenzionálním modelu výchovného rodičovského stylu lze velmi snadno vyjádřit všechny základní způsoby výchovného působení rodiče na dítě, s nimž se v praxi setkáváme. (Vymětal, 2004, s. 141 – 145)

Pro harmonický duševní vývoj dítěte je optimální výchovný styl, který bychom mohli označit jako mírně direktivní a výrazně emočně vřelý, akceptující a povzbuzující. Současně musí být vymezená pravidla, která vnášení do života dítěte řád. Odborníci jej nazývají sociálně-integrativním. Takové děti jsou emočně stabilní, neúzkostné, samostatné, společensky přizpůsobivé, tvůrčí a později i zdravě kritické. Vycítí „míru věcí“, dokážou se podle ní chovat a zároveň si zachovají a rozvíjejí autonomii vlastní osobnosti. (Vymětal, 2004, s. 141 – 145)

VÝCHOVNÉ STYLY VE VZTAHU K VEDENÍ A K EMOČNÍ DIMENZI

(Vymětal, 2004, s. 142)

4 3 TYPY HER NA ZVLÁDÁNÍ AGRESIVITY A JEJICH UKÁZKY

4.1 Typ 1: Hry proti napětí

Děti, které se spolu hádají a perou, jsou často pořádně rozčilené a rozpálené. Kvůli těmto pocitům obvykle nejsou schopny vzájemně si naslouchat, natož si porozumět. (Erkert, 2004, s. 27)

Hry napomáhají tuto situaci řešit. Děti se mohou místo rvaček odreagovat při vhodných hrách. Takové hry přinášejí jednak zábavu, jednak přispívají k tomu, aby se emoce relativně rychle zase zklidnily. (Erkert, 2004, s. 27)

Jakmile se děti správně odreagují, jsou mnohem ochotnější přistoupit na vysvětlující rozhovor. Je vhodné projevit určité porozumění pro jejich momentální pocity. K tomu, aby dítě porozumění pocítilo, ale také aby pochopilo náš názor na nepřiměřené chování, mohou pomoci takto nebo podobně formulované věty, které jeho vztek zmírní: „Matěji, vidím že máš velkou zlost na Petra, který ti právě sebral kostku ze stavebnice. Já bych se určitě taky dost naštvála, kdyby mi někdo něco sebral. Přesto bys ho nikdy neměl bít! (Erkert, 2004, s. 28)

UKÁZKY HER:

4.1.1 Trhání novin

Pomůcky: novinové dvojlisty

Aby se rozzuřené dítě zbavilo své zlosti, postaví se před dvojlist novin, který drží z obou stran další dvě děti. Vždycky, než udělá pěstí do novin díru, co nejsilněji zařve, aby se ze své zlosti vykřičelo. Má-li obzvláště velký vztek, dostane další dvojlist, který může opět rozervat pěstí na kusy. Je vhodné, aby vztek postupně přešel do legrace a zábavy nebo do jiných pozitivních projevů. (Erkert, 2004, s. 29)

4.1.2 Míč na vztek

Pomůcky: měkký míč nebo míč z pěnové hmoty (průměr asi 18cm)

Na chodbě nebo v hale, kde nelze nic poškodit, mohou mít děti k dispozici míč proti vzteku. Mohou ho použít, když cítí vnitřní napětí. Dítě udeří míčem co nejprudčeji o podlahu, může k tomu použít obě ruce. Je lepší, když míč příliš neskáče, aby se přitom nic nepoškodilo. Proto jsou zvláště vhodné měkké míče, kterými se může bez obav mlátit i do holých stěn. (Erkert, 2004, s. 28)

4.2 Typ 2: Hry na sblížení

Když na sebe někdo ve skupině stále upozorňuje nápadným nebo násilným chováním, ostatní to samozřejmě netěší a nechtějí si s ním hrát. Takové děti se tak poměrně rychle dostávají do pozice outsiderů a stěží se zbavují svého navyklého negativního chování. Trvalé odmítání až úplné zapuzení, které tyto děti nevyhnutelně pociťují, vede totiž zpravidla k tomu, že jejich agresivní potenciál ještě zesílí. Je proto obzvláště žádoucí, abychom agresivním dětem věnovali lásku a uznání, jichž je jim zapotřebí. K tomu, aby se chybějící pocit vlastní hodnoty zase obnovil, musíme posilovat především pozitivní chování a vyhýbat se pokud možno trestům. (Erkert, 2004, s. 55)

K uskutečnění tohoto záměru mohou přispět mj. kooperativní cvičení a hry, při nichž děti odhalují své schopnosti a cítí se součástí skupiny. Hravou formou a bez nátlaku tak mohou zažít, že jsou na ně kladeny požadavky a že jsou tedy jako osobnosti ve skupině uznávány. Tento dobrý pocit, který by měl být posilován pozitivním vyjádřením vedoucího hry, má vliv na to, že „chuligánské“ děti získávají stále větší pocit bezpečí a cítí, že patří ke skupině. Nesmíme zapomínat, že zážitky úspěchu mají mimořádně příznivý vliv na chování všech dětí při hrách i na jejich prosociální jednání. (Erkert, 2004, s. 55 - 56)

UKÁZKY HER:

4.2.1 Skákání

Pomůcky: dlouhé švihadlo nebo provaz na skákání (asi 5 m)

Dva hráči točí provazem a jeden přes něj skáče, děti hru doprovázejí následujícím říkádlem:

Skákat, hopsat, to je prima,

Zlobení nás nezajímá,

Nemáme čas na hlouposti,

Přidáváme na rychlosti.

Když dokončí poslední slova, začne dvojice točit provazem rychleji, takže dítě musí podle toho také rychleji skákat. Vypadne-li přitom z rytmu a provaz nepřeskočí, určí, kdo bude skákat jako další. (Erkert, 2004, s. 59)

4.2.2 Balancujeme na cestách

Pomůcky: magnetofon, pomalá hudba, lžice, malé molitanové míčky nebo dřevěné kuličky.

Při pomalé hudbě chodí děti zvolna po místnosti se lžicemi, na nichž je buď molitanový míček, nebo dřevěná kulička. Když hudba přestane hrát, jdou vždy dvě děti k sobě a snaží se vyměnit si vzájemně lžice tak, aby jim kulička nebo míček nespady. Potom zůstanou stát tak dlouho, dokud zase nezačne hrát hudba. Když se dvě děti setkají, pozdraví se volnou rukou a přitom dávají pozor na své lžice. (Erkert, 2004, s. 59)

4.3 Typ 3: Uklidňující hry

Poslouchat vyprávění, při němž se dítě jemně dotýká kamarádových zad, nebo naopak kamarád hladí záda jemu, to jsou celostní zážitky, které dodávají hodně jistoty, důvěry, pocitu blízkosti a bezpečí. Hladivou masáží se děti zjevně zbavují nervozity, jsou méně neklidné, rozmrzelé, podrážděné a lépe se soustředí. (Erkert, 2004, s. 79)

Je však nutno připomenout, že pro úspěšný průběh nesmíme zanedbat vnější rámeček. Místnost, kde děti pozorně naslouchají nějakému příběhu a přitom cítí, jak jim hřejivé ruce důvěrně známé osoby příjemně masírují záda, by měla působit klidně a útulně. Velmi uklidňující vliv mohou mít světla svíček v částečně zatemněné místnosti a tiše znějící meditační hudba. Aby se děti cítily dokonale dobře, musí se samy rozhodnout, zda se chtějí nechat masírovat vsedě, či vleže. Samozřejmě musíme respektovat, když někdo některé doteky odmítá nebo se chce nejprve podívat na masírování jiného dítěte. V takovém případě mu také můžeme nabídnout, že může sám masírovat druhého. Často je pak velmi hrdý na to, že se někdo najednou cítí jeho přičiněním klidný a uvolněný. (Erkert, 2004, s. 79 - 80)

UKÁZKY HER:

4.3.1 Šnek

Šnek má dobrou náladu, měl dnes hezký sen, z kulatého domečku se rychle souká ven. (Dlaní uděláme na zádech kamaráda krouživý pohyb).

Pak se sune z kopce dolů tam, co kvete kvítí, vyhýbá se opatrně pavoukově síti. (Pomalů necháme dlaně klouzat po zádech dolů).

Nespěchá, jen pomaličku pokračuje kupředu, cestou něco šťavnatého natrhá si k obědu. (Děláme dlaní po zádech krouživé pohyby. Potom jemně zataháme kamaráda za kůži).

Najedl se do sytosti, břicho má jak bubínek, a ta si šel odpočinout na zelený lupínek. (Pokračujeme v krouživých pohybech a na závěr necháme přiloženou dlaně v klidu). (Erkert, 2004, s. 84 - 85)

Nechala jsem se inspirovat z knihy Hry pro usměrňování agresivity a tuto metodu jsem s dětmi vyzkoušela. Děti si našly dvojici (vybraly si koho chtěly) a začaly s masírováním. Nejprve byly rozpačité a nevěděly co je čeká, ale po první masáži se jim to zalíbilo. U žáků, kteří jsou živější, agresivnější, jsem měla obavu, že toho budou zneužívat a kamaráda budou mačkat, tahat, štípat víc než by měli. Mé obavy se nenaplnily a dětem se to moc líbilo. Tuto metodu praktikují stále.

4.3.2 Klepot v lese

V lese klepot ozývá se skoro celý den. Kdo to ťuká? Není to snad jenom pouhý sen? (Špičkami prstů lehce poklepáváme kamarádovi na záda).

Sen to není, to už dneska zcela jistě vím, všemu tomu ruchu také dobře rozumím.

(Dále jemně poklepávám na záda).

To pan datel ruší spánek všem svým sousedům od té doby, co si staví nový velký dům.

(Teď poklepáváme špičkami prstů na záda trochu pomaleji).

Nakonec má velkou radost z toho úspěchu, jeho děti spávají teď měkce na mechu.

(Nakonec uděláme dlaní na zádech krouživý pohyb). (Erkert, 2004, s. 86)

Myslím si, že hry mají pro děti obrovský přínos. Hry slouží na odreagování, ke sblížení spolužáků, k vytvoření pevnějších vazeb, k uklidnění a podobně. Sama s dětmi hru Šnek praktikují a velmi se mi osvědčila.

I. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CHARAKTERISTIKA ZAŘÍZENÍ

Škola má právní formu: příspěvkové organizace. Zřizovatel je kraj Vysočina. Škola měla mnoho názvů. Nejdříve Speciální škola U Trojice poté byla označována jako Základní škola praktická, Základní škola speciální a SPC U Trojice a nyní má název Základní škola, Speciálně pedagogické centrum a Školní družina U Trojice.

Škola zabezpečuje výchovu a vzdělání v rámci výukového programu zvláštní školy, pomocné školy. Součástí školy je školní družina a speciálně pedagogické centrum (logoped, speciální pedagog, sociální pracovníce, a využívá se služeb klinických psychologů) 1 třída působí na elokovaném pracovišti v Přibyslavi. Školu navštěvují žáci s různým stupněm mentálního postižení, od lehké mentální retardace až po hlubokou mentální retardaci, kombinované vady, stavy po dětské mozkové obrně, dětský autismus a PAS, žáci s těžšími formami poruch chování. Šest žáků je imobilních na vozíčku. (Sojková, 2007/2008, s. 3)

Vyučování dle programu zvláštní školy probíhá v 6. třídách, z toho v 1 třídě na odloučeném pracovišti v Přibyslavi. V Základní škole speciální probíhá vyučování ve 4 třídách v 1 třídě s vyučovacím programem pomocné školy, ve 3 třídách rehabilitačním vzdělávacím programem. Znamkování ve škole je kombinované - slovní i známkami. (Sojková, 2007/2008, s. 3)

Školu navštěvují žáci kromě Havlíčkova Brodu ještě z dalších 15 obcí. Žáci kteří, nemohou pro své postižení dojíždět sami, tak jsou do školy dopravováni pomocí dopravních prostředků, které jsou ve spolupráci s občanským sdružením TROJKA což, je sdružení rodičů., které působí u školy. (Sojková, 2007/2008, s. 3)

Děti, které navštěvují školu přicházejí z vlastních rodin, pouze dvě děti pocházejí z pěstounské rodiny.

Ve škole pracuje dohromady 23 pedagogických pracovníků. Z toho je 10 učitelů (9 z nich mají vysokoškolské vzdělání – obor speciální pedagogika), dále 3 vychovatelé (kteří mají středoškolské vzdělání s maturitou) a 10 asistentů .

Škola je jakoby pomyslně rozdělena na dvě části. V přízemí jsou třídy speciální a v prvním patře jsou žáci, kteří navštěvují základní školu.

Skladba žáků:***Základní škola speciální***

- Rehabilitační třída 1 (6 žáků)
- Rehabilitační třída 2 (5 žáků)
- Rehabilitační třída 3 (6 žáků)
- Pomocná třída (10 žáků)

V Základní škole speciální je 27 žáků.

Základní škola

- 1., 2. ročník (14 žáků)
- 3., 4. ročník (11 žáků)
- 5. , 6. ročník (12 žáků)
- 7. , 8. ročník (14 žáků)
- 8. , 9. ročník (14 žáků)
- 3., 4., 6. ročník Příbrav (6 žáků)
- školní družina (27 žáků)

V Základní škole je 71 žáků. Celkem je ve škole 98 žáků.

Vzdělávací program:

Vzdělávání ve speciální škole, vzhledem k těžším formám postižení, bylo doplněno o podpůrné terapie: canisterapii, terapii plaváním a synergetickou reflexní terapii. Dané terapie byly hrazeny účelových dotací od sponzorů a projektů. (Sojková, 2007/2008, s. 4)

Při vzdělávání žáků, vzhledem k postižení, byly využívány alternativní prvky a programy:

KUPOZ – ke koncentraci pozornosti, DOV (dílní oslabení výkonu), genetické čtení, metoda globálního čtení, Poznej a pomoz (learngymnastika – zapojení obou hemisfér), logopedické prvky, metody pro dyslektiky, alternativní komunikace, znak do řeči, strukturalizace, vizualizace, prvky dramatické výchovy, prvky arteterapie, prvky jógy, synergistická reflexní terapie. Nepovinné předměty jako anglický jazyk, německý jazyk. výtvarné dovednosti, první pomoc. (Sojková, 2007/2008, s. 4)

5.1 Metodologie výzkumu

Cílem empirické části je zjistit zda rodinná výchova hraje určující roli v agresivitě dětí.

H 1: Rodinná výchova bude hlavním faktorem ovlivňující agresivitu dětí.

H 2 - Neúplnost rodiny má vliv na agresivitu dětí.

Výzkumný problém: Jaký vliv má rodinná výchova na agresivitu dětí v ZŠ, SPC a ŠD v Havlíčkově Brodě.

Studium osobní dokumentace dětí

- shromažďování, třídění a srovnávání informací obsažených v osobních, rodinných a zdravotních anamnézách a životopisech dětí mi umožnila získat soubor potřebných dat
- analýza získaných dat mi posloužila k hlubšímu pochopení problém a odhalení možných příčin, které vedou ke vzniku agresivity u jednotlivých dětí
- srovnání kasuistik a výsledků šetření jednotlivých dětí a hledání souvislostí mezi určitými typy osobností, rodinným prostředím a agresivitou dětí

Skryté zúčastněné pozorování

Tato metoda mi umožnila zkoumat chování agresivních dětí ve škole. Měla jsem možnost sledovat jejich spontánní reakce např. o přestávkách, v kroužcích, při společné práci ve skupině, v kolektivu dalších dětí.

Charakteristika výběrového souboru

Výběrový soubor tvoří žáci Základní školy, Speciálně pedagogického centra a Školní družiny v Havlíčkově Brodě. Byli vybráni žáci, u kterých se prvky agresivity projevují už delší dobu.

Je vybráno 9 dětí ze základní školy. Věk dětí se pohybuje od 9- 14 let, dívky jsou dvě, chlapců je sedm.

6 KAZUISTIKY

6.1 DÍTĚ Č. 1 – chlapec 13 let

Osobní charakteristika

Chlapec se narodil na Vysočině, kde doposud žije. Bydlí společně s matkou, otcem a starším bratrem. Žák navštěvuje od 1. třídy speciální školu pro své snížené intelektové schopnosti.

Žák je o hodinách snaživý, zadané domácí úkoly vypracovává svědomitě. Školní potřeby mívá ve vzorném pořádku, i když rodinné prostředí je téměř nepodnětné. Rád se žákům posmívá, z toho důvodu není u spolužáků oblíben, ale mezi spolužáky je rád, vyhledává i tělesný kontakt (objímá je).

Chlapec ve svém volném čase (po vyučování) navštěvuje 1 x týdně Turistický kroužek v rámci školy. Jiné volnočasové aktivity nemá.

Poslední dobou se u chlapce projevuje zvýšená agresivita. Když je bez dozoru – např. o přestávkách, tak ostatní žáky bije, kope, dává facky, mluví vulgárně. Na paní učitelky za jejich zády, vyplazuje jazyk, ukazuje vulgární gesta. Nedávno napadl spolužačku (udeřil jí lahví do hlavy a to jen proto, že mu nedala bonbon). Žák se ke svému činu nepřiznal, a i když ho viděli ostatní spolužáci, tak stále zapíral. Po 20 min. domlouvání se k činu s velkým hysterickým pláčem přiznal a dívce se omluvit. Chlapec velmi často lže. U chlapce se také našla pyrotechnika II. stupně (kde je možná manipulace u osob starším 18 let). Daná pyrotechnika se u žáka nacházela s vědomím matky. Nad chlapcem je soudně stanovený dohled.

Rodinné prostředí

Rodina je úplná. Matka je submisivní. Má základní vzdělání a narodila se na Ukrajině. Otec pochází z Vysočiny, původně ze zámožné a dobře situované rodiny, ovšem nadměrné pití alkoholu ho stáhlo na okraj společnosti. Jeho starší bratr navštěvuje základní školu.

Učitelka má podezření na nepřiměřené fyzické tresty ze strany otce. Chlapec vždy vše popře, matka je někdy připustí. Fyzické tresty jsou zaměřené hlavně na syna a jeho matku. Chlapec chodí do školy často s modřinami.

Matka udržuje kontakt se školou, snaží se, aby měl syn vše v pořádku. Chlapec se zúčast-

ňuje všech školních akcí. Matka mu školní potřeby vždy včas zakoupí, o syna se stará. Chlapec nosí každý den velké svačiny, na oběd chodí domů- matka denně vaří. Otec je bez práce a často v podnapilém stavu, matka pracuje. Výchova nepřiměřená, autoritativní, známky nepřiměřeného trestání ze strany otce.

Výsledek šetření

Rodina je úplná, dysfunkční. Výchova autoritativní, nepřiměřená. Časté bití chlapce a matky ze strany otce. Chlapec je podrážděný, neurotický, více zadržává. Při větším nátlaku má hysterické záchvaty doprovázené zalykavým pláčem až zvracením.

Domnívám se, že žákova agresivita pramení z velmi špatné rodinné situace. Chlapec napodobuje chování svého otce a konflikty řeší agresivitou, kterou si vybíjí na dětech. Kdyby měl chlapec podnětné rodinné prostředí a otec výchovné problémy řešil jiným způsobem než bitím, pravděpodobně by jeho chování nevykazovalo agresivní prvky.

Shrnutí důležitých informací - dítě č. 1

Rodina	úplná, dysfunkční
Poruchy chování - (diagnóza)	ne
Výchova	autoritativní s používáním fyzických trestů
Projevy agresivity	verbální a fyzická agrese, výhrůžky, vulgární gesta

Kresba agresivity – příloha č. 1

6.2 DÍTĚ Č. 2 – chlapec 12 let

Osobní charakteristika

Chlapec žije společně s matkou v malém bytě na Vysočině. O víkendech s nimi bydlí i jeho starší bratr, který je přes týden u prarodičů. Pro výchovné problémy na ZŠ, nastoupil od II.pol. prvního ročníku na školu speciální.

Žák ve vyučovacích hodinách pracuje samostatně, rychle, většinou velmi úspěšně. Manuálně však zručný není. Při vyučování je patrný psychomotorický neklid, zejména v pozdějších hodinách. Záměrné vyrušování spolužáků. K učitelům se chová dobře, někdy provokativně, strhává na sebe pozornost.

Matka poslední dobou vede syna k zájmovým činnostem. Chlapec navštěvuje v rámci školy několik kroužků, které se konají 1 x týdně (První pomoc, Dramatický kroužek, Výtvarný kroužek). Žák se zúčastňuje i soutěží pořádané školou – Zpěváček (pěvecká soutěž), Botanická soutěž, Sport'áci (sportovní klání). Krom kroužků ve škole, chlapec dochází na házenou, která ho baví a je v ní úspěšný.

Chlapec je dítě s velice problematickým chováním ve škole a dle sdělení matky (vhazování papíru do karmy, lití vody do zapnutého vysavače apod.) i v domácím prostředí. Problémy byly už v MŠ, kde neposlouchal, dělal naschvály, byl roztěkaný. Ve škole ubližuje fyzicky spolužákům, nemůže zůstat bez dozoru v kolektivu dětí, je těžko usměrnitelný. V loňském roce i sebepoškozování – kousání se do ruky (až do krve) apod. Doma odcizil matce peníze, pokousal spolužáka do ruky, uhodil spolužačku do hlavy, do obličeje. Jinou spolužačku bil, sedal jí na klín a vyhrožoval jí. Po zápisu do žákovské knížky se tomu smál. Na vycházce schválně plival spolužákovi na bundu, říkal dětem, že je shodí ze skály a utopí v řece. Žák navštěvoval v rámci minimálně prevence-canisterapii, pro nevhodné chování (kopání a ubližování psům) byl z terapie vyloučen. Chlapec byl vyšetřen a jeho diagnóza je hyperkinetické poruchy chování u lehké mentální retardace s autistickými rysy. Je emočně plochý, neschopný empatie, neschopný zapojit se mezi vrstevníky, autistické myšlení, neschopnost sebereflexe. Poslední dobou je chování chlapce stabilizováno. Byl hospitalizován na psychiatrické léčebně, kde ho začali medikovat. Projevy agresivity jsou nyní minimální. Žák je klidnější, dětem neubližuje. Občas na sebe upozorňuje (např. naschvál zakopne a spadne, na položenou otázku odpovídá mimo téma rozhovoru).

Rodinné prostředí

Rodina neúplná, rodiče rozvedeni před 6 lety, dle matky z důvodu alkoholismu otce. Z rodinné anamnézy je patrné, že oba rodiče pili a byli agresivní. Bylo to manželství 2. manželství. Z prvního manželství má matka syna, který je v 2. roč. na učilišti. Oba synové při hrách napodobují jejich chování. Současně úzkostně reagují na podnapilé muže. Matka má přítele, který u nich nebydlí, avšak plánují společné bydlení na vesnici. S přítelem matky si chlapec dobře rozumí. Matka se snaží, ale na výchovu nestačí. Je málo důsledná. OSPOD zvažuje podání návrhu na stanovení dohledu nad výchovou, eventuelně návrh na nařízení ústavní výchovy. Považuje péči matky na nedostatečnou. Svoji indispozici ve výchově vysvětluje neurologickými potížemi a léčbou. Chlapec byl svědkem, ale i obětí rozvracující se rodiny. Chlapec má spíše pasivní postoj k životu, který plyne z nedobré zkušenosti ve svém sociálním okolí (může se vnímat jako ten, komu je ubližováno). V hodnocení rodinných vztahů vnímá jako důležité výchovné osoby obě babičky, jako mnohem méně intenzivní se jeví působení matky. Velmi negativně vnímá vzájemný vztah se starším bratrem.

Výsledek šetření

Rodina je neúplná, dysfunkční. Výchovu matka nezvládá, je příliš benevolentní, nedůsledná. Podstatnou část výchovy zastávají babičky. Dle výpovědi matky jedna babička je příliš hodná a chlapec její dobroty občas zneužívá, více zlobí. Druhá babička je přísnější a s chlapcem nemá problémy.

Chlapec žil v nepodnětném prostředí, kde oba rodiče byli často v podnapilém stavu a chovali se agresivně. Na druhou stranu výchova matky byla příliš benevolentní a na syna nestačila. Chlapec často napodoboval nevhodné chování rodičů a bál se jich, ale zároveň neměl pevně vymezené hranice, potácel se v nejistotě a měl výchovu plnou kontrastů.

Myslím si, že by chlapec v harmonické, funkční rodině měl i přes svoji diagnózu menší výchovné problémy. Jeho nevhodné chování by nebylo zcela eliminováno, ale pravděpodobně potlačeno na nižší úroveň.

Shrnutí důležitých informací - dítě č. 2

Rodina	neúplná, dysfunkční
Poruchy chování - (diagnóza)	ano
Výchova	liberální s používáním fyzických trestů
Projevy agresivity	verbální a fyzická agrese, výhrůžky, auto-agrese

Kresba agresivity – příloha č. 2

6.3 DÍTĚ Č. 3 – dívka 14 let

Osobní charakteristika

Dívka se narodila na Vysočině, kde také bydlí. Žije s matkou a mladší sestrou v bytě. Na speciální školu byla přeřazena v 8.ročníku, pro výchovné problémy a špatný prospěch.

Dívka je o hodinách pasivní, netečná až apatická. Má výkyvy nálad a výkonu, které se projevují oscilací mezi krajním chováním (např. k dětem je ostentativně servilní x hostilní). V pololetí jí hrozilo propadnutí z několika předmětů. Dle třídní učitelky není hloupá, ale je jí vše jedno, má odpor k učení.

Dívka ve škole žádné kroužky nenavštěvuje a ani se nezúčastní soutěží pořádané školou. Mimoškolní zájmové činnosti nemá.

Dívka se mnohdy chovala přátelsky, na druhou stranu dokázala svým spolužákům i ublížit. Naschvál jim ničila školní potřeby (lámala pastelky, pravítka). Zamykala je na záchodě a nutila je, aby ji poslouchaly. Když ji neposlechly tak je kopala a bila. Matce doma zcizila peníze (na kredit). Spolužákovi odcizila mobilní telefon. Časté záškoláctví, chytala se různých part, kouřila. Dostala 2. stupeň z chování za nevhodné chování ke spolužákům (šikana). Dívka na sebe mnohdy upozorňovala, dělala že jí je špatně i vyhrožovala sebevraždou.

Rodinné prostředí

Rodina je neúplná, rozvod rodičů pro finanční problémy na žádost matky. Dívce byly 4 roky, když se rodiče rozvedli. Otec, který se znovu oženil a má novou rodinu se s dcerou stýká dle dohody. Matka je stejně jako otec, klidné a společenské povahy, ale na rozdíl od něho se umí i rozčítit. Druhé manželství matky trvalo 9 let. Rozvod byl na žádost matky pro finanční problémy. Manžel jí nepřispíval penězi na domácnost, zval si domů kamarády, s kterými pak dlouho do noci popíjel. Nevlastní otec měl na počátku hezký vztah s dívkou, poté se to zhoršovalo. Dívka ho oslovovala „tati“. Matka se s druhým mužem stýká i po rozvodu. Vždy byla hlavní odpovědnost za výchovu na matce. Vztah „polovlastní“ sestry a dívky je bez problémů. Matka nejevila o svou dceru zájem a proto mohla dívka ve večerních hodinách trávit čas ve společnosti starších kamarádů, na které se citově upínala. Nad dívkou je soudně stanovený dohled.

Výsledek šetření

Rodina neúplná, disharmonická. Matka má povrchní zájem o svou dceru. Časté toulání po večerech, záškoláctví, drobné krádeže, ubližování spolužákům, lhaní, upoutávání pozornosti učitelů – že chce spáchat sebevraždu, vymyšlené nevolnosti. Dívka má silnou citovou vazbu na vrstevnickou skupinu a na partu starších dětí. Matka se stále stýká s bývalým manželem, vychovává mladší dceru, která je „bezproblémová“. Je zde patrná citová depri-vace.

Dle mého názoru, dívka potřebuje pevnější vedení a větší zájem ze strany matky. Kdyby byly splněny tyto dvě základní potřeby, domnívám se, že by s dívkou nebyly problémy.

Shrnutí důležitých informací - dítě č. 3

Rodina	neúplná, disharmonická
Poruchy chování - (diagnóza)	ne
Výchova	povrchní zájem až nevšímavost
Projevy agresivity	verbální a fyzická agrese, výhružky, ničení věcí

Kresba agresivity – příloha č. 3

6.4 DÍTĚ Č. 4 – chlapec 14 let

Osobní charakteristika

Chlapec se narodil v Ústeckém kraji, z kterého se odstěhoval na Vysočinu. Chlapec bydlí v pěstounské péči u své tety a strýce. Do speciální školy začal chodit v 7.třídě, pro své nezvladatelné chování.

Žák je o hodinách aktivní, snaživý, stále se hlásí, zapojuje se do výuky. Chlapec je velmi náladový a od jeho nálad se také odvíjí jeho chování k učitelům a dětem. Na pokyny učitelů často reaguje různými připomínkami, diskutuje s nimi (proč to má dělat, a že to neumí apod.). Důležitá je u něj motivace a povzbuzení, že to zvládne. Před písemnou prací, to často vzdává a říká, že to psát nebude, že to neumí, že nevdá, když dostane pětku. Když s ním písemnou práci, bod po bodu, probere třídní učitelka, tak ji zvládne velmi dobře. Má nízké sebevědomí, nevěří si. Své schopnosti a dovednosti umí rozpoznat jen v malé míře, podceňuje se.

Chlapec nenavštěvuje kroužky pořádané školou a ani se nezúčastňuje školních soutěží. Mimoškolní aktivity nemá.

Na této škole má agresivní chování podobu „pouze“ výbušných reakcí, občasných vulgárních výrazů na adresu dětí. Bez dovolení 2x opustil školu (o polední přestávce), do které se po hodině opět vrátil. Na školách minulých, které navštěvoval, měl obrovské problémy s chováním. Mluvil velmi vulgárně na adresu učitelů, nerespektovala autority, záškoláctví, napadal děti jak slovně, tak fyzicky. Fyzicky napadl spolužačku a ublížil jí. Při vyučování nerespektoval povinnosti žáka, neustále vyrušoval, vykřikoval vulgarismy, byl těžko usměrnitelný. Podle pedagogů, na něj nic „neplatilo“.

Rodinné prostředí

Chlapec pochází z dysfunkčního rodinného prostředí. Matka je rozvedená a je závislá na alkoholu. Často nebyla v noci doma, nebo si domů vodila pánské návštěvy. Výchovu syna velmi zanedbávala. Do školy na projednání chování svého syna se na vyzvání několikrát nedostavila a když přišla, tak byla v podnapilém stavu. Chlapec se velmi často vyjadřoval vulgárně na matčinu adresu a také řekl učitelce: „ Je mi to jedno, že dělám průšvihy, protože mi matka dělá neustále ostudu. Válí se po chlapech a je pořád opilá.“ Chlapec chodil často za školu a utíkal z domu. Když se po několika dnech vrátil, matka ho zbila a on utekl

znovu.

Chlapec je v pěstounské péči u své tety a strýce. Nyní je situace stabilizovaná a prohřešky chlapce jsou minimální. Byl popsán jako nezvladatelné dítě s obrovskými výchovnými problémy ale po té, co žije se strejdou a tetou, tak se situace obrátila k lepšímu. Když chlapce navštíví jeho biologická matka, tak se to odrazí na chlapcově chování. Je negativistický, podrážděný a ve škole se s ním hůře spolupracuje.

Výsledek šetření

Chlapec žil v rodině dysfunkční, bez otce, kde matka byla závislá na alkoholu a podle jeho slov mu dělala neustále ostudu. Chlapec neměl snahu chovat se slušně a jakoby matce dělal „naschvály“. Matka chlapce při nějakém prohřešku trestala bitím a prakticky zájem o syna neměla. Výchovná komise na minulé škole se několikrát pokoušela o kontakt s matkou, avšak většinou bezúspěšně. Chlapci hrozil výchovný ústav, avšak jeho teta se strejdou si ho vzali do pěstounské péče. Od té doby se jeho chování změnilo a chlapec se snaží chovat slušně. Zde je vidět, že matka měla velmi špatný vliv na syna. Stačí jedna návštěva matky a chlapec to rozruší i na následující den. Svě tetě říká – mami.

Při správném vedení se chlapec chová slušně a jeho negativní projevy jsou minimalizovány, tudíž se domnívám, že jeho nevhodné chování pramení z rodiny. V rodině neměl zajištěny ani základní potřeby a matkou opovrhoval. Kdyby mu rodina poskytovala to, co dítě v jeho věku potřebuje, tak by chlapec podle mého názoru byl bezproblémový.

Shrnutí důležitých informací - dítě č. 4

Rodina	neúplná, dysfunkční
Poruchy chování - (diagnóza)	ne
Výchova	povrchní zájem až nevšímavost s používáním fyzických trestů
Projevy agresivity	verbální a fyzická agrese, výhrůžky, vulgární gesta

Kresba agresivity – příloha č. 4

6.5 DÍTĚ Č. 5 – chlapec 13 let

Osobní charakteristika

Chlapec pochází z Vysočiny. Žije s matkou, otcem a neteří. Má ještě starší sestru, která porodila v 16 letech holčičku. Sestra žije jinde, bez své dcery, o tu se stará její matka (babička). Jeho sestra strávila nějaký čas ve výchovném ústavu, z kterého se jí podařilo několikrát utéct. Žákem speciální školy je od 6. ročníku, který opakuje z důvodů podprůměrného intelektu.

Spolupráce se žákem na začátku dne je dobrá, s přibývajícimi hodinami se spolupráce zhoršuje. Je roztěkaný, neudrží pozornost, vyrušuje, neustále na sebe upozorňuje. Chlapec je velmi náladový. Často o hodinách vykřikuje, velkou aktivitu střídá únava (polehává na lavici). Při sebemenším nezdaru reaguje vztekem. Nezdar velmi špatně snáší, odmítá pracovat. Když má pracovat samostatně, je důležitý dohled, jinak práci odbývá, dívá se po třídě a má tendence vyrušovat. Rád se nechává vyvolávat a je středem pozornosti. Chlapec má krátkodobou koncentraci pozornosti, zvýšený psychomotorický neklid. Domácí příprava na vyučování je slabá.

Chlapec nemá žádné mimoškolní zájmové aktivity a ani nenavštěvuje kroužky pořádané školou. Nezáčastňuje se školních soutěží.

Chlapec má výkyvy v chování, používá hrubé, vulgární výrazy a gesta, je agresivní vůči spolužákům i učitelům. Bezdůvodně fyzicky napadá spolužáky, v kolektivu dětí je méně oblíbený. Při vyučování německého jazyka, po klasifikaci písemné práce nedostatečnou, roztrhal práci a odmítl v hodině pracovat, nerespektoval pokyny učitelky. Obdobně se choval i na hodině pracovního vyučování a tělesné výchovy. Často je výbušný, agresivní (slovně i fyzicky). Spolužačce popsal triko a rifle fixou. Spolužákovi namazal židli lepidlem. Jinému spolužákovi naschvál polil bundu šťávou. Bez dovolení vzal spolužákovi pití a vypil mu ho. Vyhrožuje dětem a jednomu spolužákovi rozbil hlavu. Často si vymýšlí, záměrně lže. Má neomluvené hodiny. Má sklony k sebepoškozování (trhá si vlasy, štípe se) a to při nervozitě, zákazech a vzdoru. Chlapec má i přes medikaci velké problémy s chováním. Jeho diagnostika: pohybový neklid s poruchou pozornosti (ADHD).

Rodinné prostředí

Rodina úplná, disharmonická. Otec, povoláním řidič kamionu, se doma téměř nezdržuje. Matka je na výchovu sama a dle jejího sdělení se schyluje k rozvodu. Jeho sestra žije jinde, bez své dcery. O její dceru se stará matka chlapce. Chlapec žije v problematičtém, nepod-

nětném rodinném prostředí, které nepřispívá k jeho pozitivnímu vývoji. Matka často pije a je známá jako problematická, výbušná osoba. Matka telefonicky nahlásila nemoc syna, medikamentózní léčbu antibiotiky. I přes toto sdělení matky se chlapec volně pohyboval venku v prostorách autobusového nádraží. Škola kontaktovala jeho doktorku a podle jejího sdělení chlapec v danou dobu ambulanci nenavštívil. Tudíž má chlapec neomluvené hodiny a matka ho v jeho „záškoláctví“ podporuje a sama si vymýšlí nepravdivá tvrzení. Od této doby je spolupráce s matkou špatná. Na smluvené termíny ke konzultaci (kvůli neomluveným hodinám) se bez omluvy nedostavila. Na telefonický dotaz reagovala podrážděně, hrubě. Problematiku syna a neomluvených hodin nemá zájem řešit. Nad chlapcem je soudně stanovený dohled. Pokud se situace zhorší, škola informuje OSPOD a bude navržena ústavní výchova.

Výsledek šetření

Chlapec žije v nepodnětném prostředí v úplné rodině, avšak na jeho výchově se podílí většinou matka, protože otec není často doma. Z přístupu matky vyplývá, že o syna nemá velký zájem. Její výchova je nedůsledná, chlapec nemá pevně stanovené hranice, které nesmí překročit. Matka je synovi špatným vzorem. Je výbušná, konfliktní, přestala téměř komunikovat se školou, toleruje mu a omlouvá jeho záškoláctví. Chlapec jeví známky citové deprivace.

Domnívám se, že na jeho chování má vliv nejen diagnóza, ale také rysy, které jsou vrozené, nebo získané nevhodnou výchovou. V případě pozitivního působení rodičů by se chování chlapce oproti nynějšímu stavu výrazně zlepšilo.

Shrnutí důležitých informací - dítě č. 5

Rodina	úplná, disharmonická
Poruchy chování - (diagnóza)	ano
Výchova	povrchní zájem až nevšímavost
Projevy agresivity	verbální a fyzická agrese, výhrůžky, vulgární gesta, ničení věcí, autoagrese

Kresba agresivity – příloha č. 5

6.6 DÍTĚ Č. 6 – chlapec 9 let

Osobní charakteristika

Chlapec pochází z Vysočiny. Nyní bydlí společně s otcem a jeho přítelkyní. O přítelkyni mluví jako o „paní.“ Matce byl odebrán z péče pro podezření na týraní. Chlapec byl přeřazen ze ZŠ do speciální pro jeho nevhodné agresivní chování a sníženým intelektovým schopnostem.

O hodinách je často neklidný. Má tendence vyrušovat a upoutávat na sebe pozornost. Často odmlouvá, povaluje se po lavici a odmítá pracovat. Záměrně ruší děti a předvádí se. Dochází k sebepoškozování (vyrývá si na svém těle zlomenou tužkou rýhy). Motivace v současné době není možná, pokud sám nechce nikdo ho k činnosti nepřinutí.

Chlapec navštěvuje kroužek Volňásek v rámci minimální prevence ve škole. Volňásek je kroužek s možností výběru mezi několika činnostmi, které probíhají pravidelně každou středu po vyučování. Nezúčastňuje se školních soutěží. Mimoškolní zájmové aktivity nemá.

Chlapec do speciální školy chodí jen krátce, ale už od první chvíle projevoval svůj neklid a agresi nejen k dětem, ale i k učitelce. Učitelce řekl: „Až budu velký, všechny školy zbořím a zabiju všechny lidi, kteří tady pracují, nechá jen ty, kteří mě budou živit. Schválně zlámal všechny tužky a schoval pero, aby nemusel pracovat. Když mu učitelka půjčila svoje, hodil ho po ní zpět. Na toaletě, schválně vytahoval papírové ubrousky, pumpoval tekuté mýdlo a čekal na reakci učitelky. Vysmívá se, provokuje, odmítá pracovat, válí se po lavici, slovně i fyzicky napadá spolužáky. Zaútočil na asistentku ručníkem. Je velmi nepořádný, neustále má kolem sebe rozházené věci, které si nerad uklízí. Když mu učitelka řekla, ať si je uklidí, dostal záchvat vzteku a křičel na ni, co si to dovoluje, že si to odskáče. Na ZŠ, kterou žák navštěvoval, mu byla udělena důtka ředitele školy za nevhodné chování a opakované ubližování spolužákům. Poslední dobou zlepšení v chování, zklidnění. Většinou „jen“ provokuje děti, čmárá jim po lavici nebo se předvádí. K útokům na děti, učitelku ani asistentku již znovu nedošlo. Chlapec se přestěhoval k otci, od té doby došlo ke zlepšení chování.

Rodinné prostředí

Chlapec pochází z neúplné dysfunkční rodiny. Rodiče se rozvedli. Matka byla podezřelá z týrání syna. Otec má novou známou, chlapec ji oslovuje paní. Nejprve bydlel u matky a před 2 měsíci se na základě dohody s oběma rodiči přestěhoval k otci. I přes to je s matkou v každodenním kontaktu. Matka má i nadále zájem o jeho prospěch. Od té doby co se přestěhoval k otci se chování chlapce zlepšilo. Žák chodí do školy včas, má vypracované domácí úkoly. Otec se o syna dobře stará, doma se mu věnuje - učí se s ním. Dle matky došlo ke zhoršení prospěchu, což nemůžu posoudit, protože chlapec je u nás krátce. Podle zprávy ze ZŠ a PPP byly jeho znalosti na velmi nízké úrovni.

Výsledek šetření

Chlapec pochází z neúplné rodiny. Nyní žije s otcem a jeho přítelkyní. Prošel si těžkým obdobím, kdy byl svědkem rozpadající se rodiny a nevhodné výchovy ze strany matky (podezření na fyzické týrání). Rodina z které chlapec pochází je dysfunkční, tudíž nemohla chlapci poskytnout pevné sociální zázemí a působit na něj pozitivně. Rozvod rodičů a nepřiměřené výchova matky byla pro chlapce velmi zatěžující situací a zřejmě u něj vyvolávala konfliktní agresivní chování. Často se snažil na sebe upoutávat pozornost ostatních, a to i za podmínky, že bude mít důtku ředitele.

Myslím si, že kdyby měl chlapec dobré rodinné prostředí a jeho matka na něj neměla negativní vliv, tak by chování chlapce bylo téměř bezproblémové.

Shrnutí důležitých informací - dítě č. 6

Rodina	neúplná, dysfunkční
Poruchy chování - (diagnóza)	ne
Výchova	liberální s používáním fyzických trestů
Projevy agresivity	verbální a fyzická agrese, výhrůžky, ničení věcí, autoagrese

Kresba agresivity – příloha č. 6

6.7 DÍTĚ Č. 7 – chlapec 10 let

Osobní charakteristika

Chlapec žije na Vysočině. Do 6 let vychovávaný matkou, nyní otcem a jeho družkou. Žák navštěvuje speciální školu od 2. ročníku. Od narození lehce opožděný, navíc zanedbáván ve výchově.

O hodinách je klidný, velmi pomalé pracovní tempo, je pohodlný až líný. Pokud se mu nechce pracovat, povaluje se po lavici. K práci ho lze přinutit pouze pod pohrůžkou, že učitelka zavolá otci. Na druhou stranu je velice ochotný, milý, společenský.

O velkých přestávkách chlapec sedí na chodbě a maluje si. Občas má velké záchvaty vzteku – brečí, křičí vulgarismy. K těmto projevům ho vyprovokují zdánlivé maličkosti (že si má uklidit své věci, že nezastavil vodu, když si myl ruce apod.).

Chlapec nenavštěvuje žádné kroužky pořádané školou. Mimoškolní zájmové aktivity nemá. Zúčastňuje se některých školních soutěží.

Od 3 let v péči psychologa pro hyperkinetický syndrom. Od 6 let dochází k psychiatrovi pro poruchy chování – nepodřídívý, bral dětem věci. Nyní ve škole samostatnější, ale po období spolupráce následuje záchvat vzteku s agresivitou. Děti se ho bojí. Chlapec se popral v družině, poté vyhrožoval a napadl učitelku, chtěl po ní hodit kámen. Jeho intelektové schopnosti vlivem zanedbání v raném dětství lehce opožděny, poruchy chování s nepodřídivostí a agresivitou přetrvávají. Chlapec je enormně hlučný, neklidný, egocentrický, v kolektivu dětí konfliktní, vůči dospělým je v opozici. Používá fyzickou i verbální agresivitu. Nadměrné sebeprosazování, hádavost, vzpurnost, neschopnost ovládat afekty. Nemá pocit viny za svoje nevhodné chování s agresivitou. Chlapec byl přes 2 měsíce hospitalizován na psychiatrické léčebně, kde ho opakovaně navštěvovala matka i otec s přítelkyní. S matkou byla velmi problematická domluva, kritizovala léčbu, nerespektovala pokyny ošetřujících lékařů a z návštěvy v psychiatrické léčebně odvedla syna domů.

Rodinné prostředí

Rodiče rozvedeni, žijí s novými partnery. Chlapec má sourozence: polovlastní sestru, která je sluchově postižená, polovlastního bratra. S nimi nežije ve společné domácnosti, pouze je chodí navštěvovat. Po každé návštěvě je chlapec rozladěný, podrážděný a jeho chování je horší. Otec si nepřeje, aby je navštěvoval. V jedné domácnosti žije s nevlastními dvěma sestrami. Se starší sestrou vychází lépe, než s mladší. Chlapci pomáhá s domácími úkoly otcova družka, která má zájem na jeho vzdělání, ale občas na něj klade příliš vysoké nároky, které chlapec není schopen splnit. Žák je medikován a přesto má s chováním velké problémy.

Výsledek šetření

Chlapec žil v dysfunkční rodině a neměl vhodné rodinné podmínky pro příznivý vývoj. Na jeho chování měly vliv dvě skutečnosti. Zanedbaná výchova a poruchy chování s nepodřídivostí a agresivitou.

I přes změnu rodinného prostředí se chlapcovo chování nijak výrazně nezlepšilo. Chlapec má ve škole značné výchovné problémy, které otec řeší, avšak podle mého mínění nevhodným způsobem. Synovi ve vypjatých situacích dává najevo, že mu je na obtíž a lituje toho, že si ho vzal do péče.

Podle mého názoru by vhodným výchovným působením mohlo být jeho negativní a konfliktní chování usměrněno a zmírněno i navzdory jeho diagnóze.

Shrnutí důležitých informací - dítě č. 7

Rodina	neúplná, dysfunkční
Poruchy chování - (diagnóza)	ano
Výchova	povrchní zájem až nevšímavost
Projevy agresivity	verbální a fyzická agrese, výhružky, vulgární gesta

Kresba agresivity – příloha č. 7

6.8 DÍTĚ Č. 8 – dívka 14 let

Osobní charakteristika

Dívka pochází z Vysočiny, kde bydlí se svými rodiči. Má starší sestru, která má svojí rodinu a ta s nimi nebydlí. Dívka se sestrou vychází velmi dobře. Do speciální školy chodí od 1. ročníku, její intelektové schopnosti jsou na úrovni nižšího průměru.

Prospěchově průměrná žákyně. Domácí příprava není žádná, nenosí pracovní pomůcky. Při dobré motivaci je snaživá. Pozitivně na ní působí pochvala. V hodinách pracuje s výkyvy a má problémy s vyučujícími.

Žákyně nenavštěvuje kroužky pořádané školou, avšak se zúčastňuje školních soutěží, na kterých dosahuje dobrých výsledků – Zpěváček, Sport'áci. Mimoškolní zájmové aktivity nemá.

Dívka má výkyvy v chování, v komunikaci se spolužáky i s vyučujícími. Používá vulgární gesta, výrazy, je drzá, nadává spolužákům. Po hádce se spolužačkou ji udeřila do břicha, jinému spolužákovi dala facku. Projevují se problémy s uznáváním autority, záškoláctví, úteky z domova, krádeže, zfalšování omluvenky spolužáka. Dívka je na pedagogy drzá, odmlouvá, dělá pošklebky za jejich zády a někdy i přímo před nimi. Žákyni byl udělen 3. stupeň z chování. Dívka je emočně labilní. Byla navržena ústavní výchova.

Rodinné prostředí

Rodina úplná. Jedná se o rodinu sociálně slabší. Matka nepracuje a podle sdělení dívky je závislá na automatech. Rodinné prostředí problematické, dysfunkční, nepodnětné. Výchovné problémy dívky řeší rodiče fyzickými tresty. Matka i otec dívku několikrát zbili a ta na to záhy utekla z domu. Přespávala na ulici, ve sklepě a na půdě. Dívku několikrát hledala policie. Rodiče o chování a prospěch své dcery dlouhodobě nejeví zájem. K projednání prospěchu a chování žákyně se do školy dostaví až po opakovaných výzvách, absence neomlouvají. Dívka své rodiče nerespektuje, při komunikaci ve škole s matkou mluví hrubě a užívá vulgarismy. Chování otce k dívce je také značně hrubé. V nedávném incidentu (podle sdělení matky) o ni otec zlomil koště. Dívka také často přespává u své starší sestry.

Výsledek šetření

Rodina je dysfunkční a na dívku negativně působící. Dívka nemá v rodině oporu, zázemí a přirozený klid. Veškeré problémy řeší rodiče bitím své dcery a ta je poté ve škole podrážděná, agresivní a nerespektuje autority. Dívka nemá v rodičích žádný kladný vzor a zaujímá k nim negativní postoj. O rodičích mluví vulgárně a nechová k nim žádnou úctu. Svými útekami z domu řeší svízelnou rodinnou situaci.

Podle mého mínění, kdyby žákyně byla dobře vedena, rodiče by o ní jevili zájem a volili by správné výchovné postupy, nemusela by dívka mít problémy s chováním. Myslím si, že její problematické chování vychází z rodinného prostředí.

Shrnutí důležitých informací - dítě č. 8

Rodina	úplná, dysfunkční
Poruchy chování - (diagnóza)	ne
Výchova	Povrchní zájem až nevšimavost s používáním fyzických trestů
Projevy agresivity	verbální a fyzická agrese, vulgární gesta

Kresba agresivity – příloha č. 8

6.9 DÍTĚ Č. 9 – chlapec 14 let

Osobní charakteristika

Chlapec pochází z Vysočiny, kde také doposud bydlí. Nyní žije ve společné domácnosti s matkou, rodiče jsou rozvedeni. Žák navštěvoval do 6. ročníku ZŠ, do speciální školy přestoupil kvůli nezvladatelnosti a velkým výchovným problémům.

Žák je v hodinách pracovitý, snaží se, záleží mu na známkách. Občas je drzý k učitelům, rád s nimi komunikuje a dělá vtípky. S prospěchem nemá problémy. V kolektivu dětí je oblíbený, i když nedávno vyprovokoval velmi klidného žáka a poprali se.

Chlapec nenavštěvuje kroužky pořádané školou ani se nezúčastňuje školních soutěží. Mimoškolní zájmové aktivity nemá.

Na naší škole má chlapec zatím pouze malé prohřešky s porovnáním s jeho problémy na škole základní. Kouření v areálu školy, občasná drzost, vulgární výrazy, pošťuchování spolužáků, jednou se popral se spolužákem. Na škole základní byly jeho výchovné problémy velké. Byl podán návrh na ústavní výchovu. Chlapec nerespektoval vyučující, byl k nim vulgární. Odcizil spolužákovi peníze, záškoláctví, hrubé porušování školního řádu, kouřil ve třídě, ubližoval spolužačce fyzicky i verbálně rasistickými výroky. Měl neustálé potyčky se spolužáky, jak slovní, tak fyzické.

Rodinné prostředí

Chlapec pochází z disharmonické rodiny. Rozvod jeho rodičů byl komplikovaný. Na denním pořádku byly hádky a vzájemné naschvály rodičů. Chlapec bydlel nejprve u matky, poté byl svěřen do péče otce a nyní žije opět u matky. Matka je submisivní, nedůsledná a na chlapcovu výchovu nestačí. Většinu dne věnuje práci a na chlapce nemá tolik času, kolik by byla potřeba. Žák se často zdržuje v pozdních večerních hodinách venku s „pochybnou“ partou. Byla navržena ústavní výchova, ale chlapcovo chování se po rozvodu zlepšilo, a proto žije stále u matky.

Výsledek šetření

Chlapec žil v rodině, která byla nepodnětná a nějak pozitivně nepřispívala k jeho osobnímu rozvoji. V rodině byly časté hádky rodičů a chlapec byl svědkem těchto konfliktů. Matka se synovi dostatečně nevěnovala, a tím mu nevytvořila podnětné prostředí pro vhodné využití volného času. Chlapec se proto bezprizorně po večerech pohyboval venku a vyhledával společnost „pochybných“ kamarádů. Po rozvodu rodičů a změně školy, která je zaměřená na individuální přístup k jednotlivci a menší kolektiv dětí, se chlapcovo chování stabilizovalo a kázeňské přestupky eliminovaly. I nadále se stýká s vrstevníky, kteří na něj mají špatný vliv.

Domnívám se, že kdyby chlapec byl optimálně vychováván a žil v podnětném rodinném prostředí, byly by jeho problémy s chováním minimalizovány a nebo by úplně vymizely.

Shrnutí důležitých informací - dítě č. 9

Rodina	neúplná, disharmonická
Poruchy chování - (diagnóza)	ne
Výchova	liberální
Projevy agresivity	verbální a fyzická agrese, výhrůžky, vulgární gesta

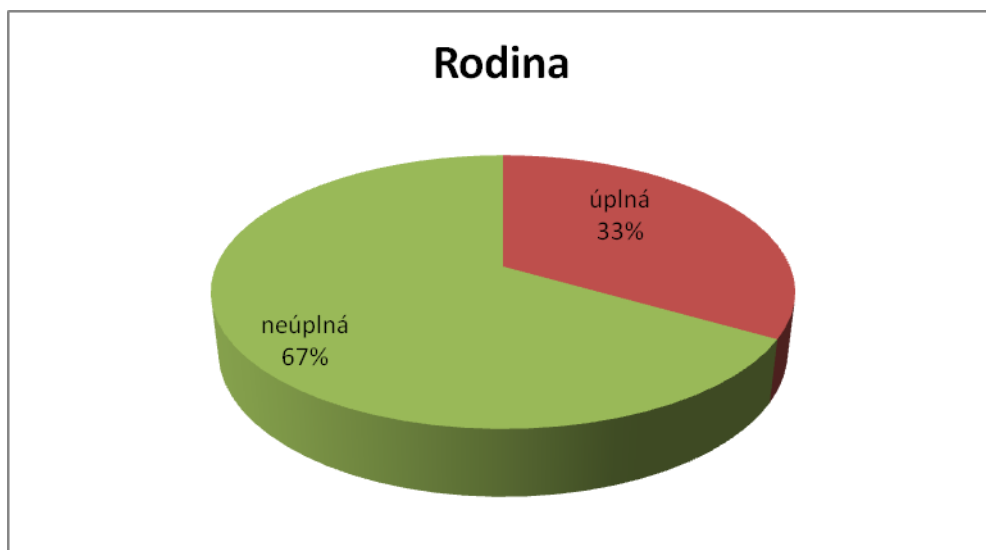
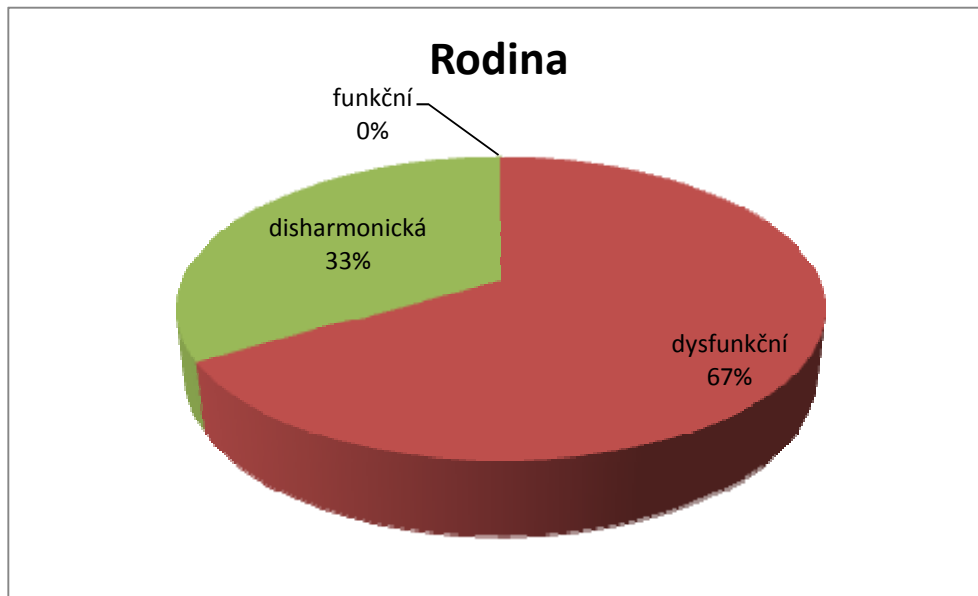
Kresba agresivity – příloha č. 9

7 VÝSLEDKY KAZUISTIK

Žák č.	Rodina				
	funkční	dysfunkční	disharmonická	úplná	neúplná
1		x		x	
2		x			x
3			x		x
4		x			x
5			x	x	
6		x			x
7		x			x
8		x		x	
9			x		x

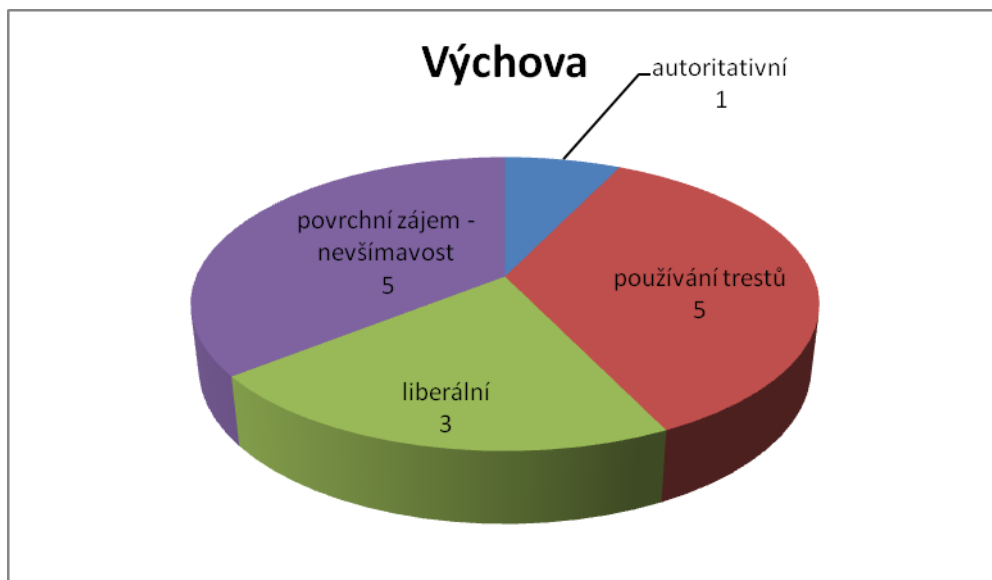
Z tabulky je patrné, že ve funkční rodině nežilo ani jedno dítě. Pouze tři děti pochází z úplné rodiny a z toho se v jedné rodině schyluje k rozvodu. Šest rodin je neúplných. V šesti případech děti žijí v dysfunkčních rodinách a tři rodiny jsou disharmonické. Příčinou dysfunkce jsou: nepřiměřené tělesné tresty ze strany rodičů, zanedbávání, alkoholismus apod.

Znázornění tabulky grafem:

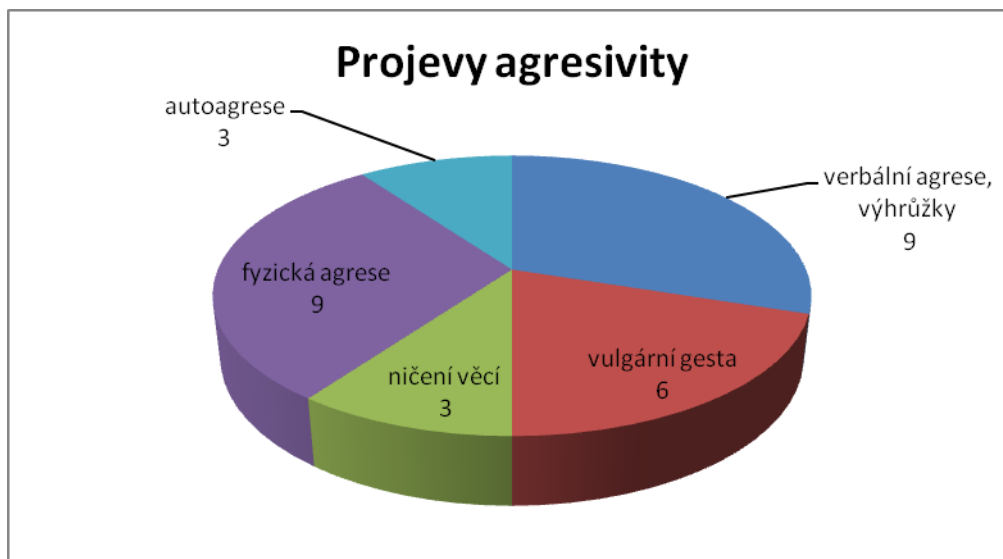
Dítě č.	Výchova			
	autoritativní	používání trestů	liberální	povrchní zájem - nevšímavost
1	x	x		
2		x	x	
3				x
4		x		x
5				x
6		x	x	
7				x
8		x		x
9			x	

Převážnou většinu (v 5 rodinách) převládá výchova s používáním nepřiměřených tělesných trestů a střídá nebo doplňuje ji povrchní zájem až nevšímavost rodičů o dítě (v 5 rodinách). Ani v jedné rodině jsem nezaznamenala výchovu demokratickou. Jedno dítě bylo vychováno autoritativně s tělesnými tresty. Tři děti mají liberální výchovu.

Dítě č.	Projevy agresivity					Poruchy chování
	verbální agrese, výhružky	vulgární gesta	ničení věcí	fyzická agrese	autoagrese	
1	x	x		x		
2	x			x	x	x
3	x		x	x		
4	x	x		x		
5	x	x	x	x	x	x
6	x		x	x	x	
7	x	x		x		x
8	x	x		x		
9	x	x		x		

U všech dětí jsem zaznamenala verbální a fyzickou agresii. Šest dětí používalo vulgární gesta a tři záměrně ničily osobní věci spolužáků. U třech dětí docházelo k sebepoškozování. Tři děti mají poruchy chování a jsou sledovány v psychologické, nebo psychiatrické ambulanci, tyto skutečnosti mají vliv na jejich agresivní chování.

8 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ U ŽÁKŮ Č. 1-9

Naši školu navštěvuje 98 dětí a všichni učitelé a děti se tam navzájem velmi dobře znají. Právě proto jsem si vybrala toto místo k mé analýze potřebných údajů. Z celé školy jsem vytypovala 9 dětí, které měly silné projevy agresivity. Agresivních dětí je ve škole více, ale myslím si, že vzhledem k jejich postižení nejsou vhodné k mému analyzování příčin vzniku agresivity.

Věkové rozpětí dětí je od 9 do 14 let, dívky jsou dvě, chlapců je sedm. Už z tohoto je patrné, že ve škole máme více agresivních chlapců, než dívek. U všech zkoumaných dětí se agresivita nejvíce projevuje jako verbální a fyzická. Slovně a fyzicky napadají své spolužáky a výjimečně i učitele. U třech žáků dochází i k sebepoškozování a dva z nich jsou v péči odborných lékařů, mají poruchy chování. Jeden žák má poruchy chování bez auto-agrese. Ani u jednoho žáka jsem nezaznamenala demokratickou výchovu. Výchova byla převážně pomocí fyzických trestů, nebo naopak pouze povrchní zájem, nevšímavost ze strany rodičů. Ani jedna rodina nebyla popsána jako funkční. 67 % pochází z dysfunkčních rodin a 33 % jsou rodiny disharmonické. Více než polovina zkoumaných dětí žije v neúplné rodině a co více, byly svědkem rozpadající se rodiny. Překvapujícím faktem pro mě bylo zjištění, že ve 4 rodinách je jedním z negativních podmětů, které působí na děti alkoholismus rodičů a v jednom případě je to gamblerství. Což znamená, že více než polovina rodin má nějakou závislost. Alkoholismus a gamblerství výrazně mění charakter člověka. Lidé jsou podrážděnější a agresivnější, než za obvyklých situací. Toto vše se samozřejmě „podepíše“ na dětech. Rodiče těchto dětí je převážně vychovávají tak, že je bijí, nebo si je nevšímají. V některých případech se dětem dostane obou nevhodných výchovných praktik najednou.

Na agresivitu dětí se zajisté podílejí i jiná fakta. Jako je televize, počítačové hry – což nám prokáže i kresba dětí – viz. přílohy. Velmi důležité je i kvalitní trávení volného času a dobrý výběr kamarádů.

Rodina by měla být prostředím, kde si dítě odpočine, cítí se bezpečně, dostává se mu péče a lásky. Rodiče působí jako vzory jednání a děti je vědomky, či nevědomky přebírají. Proto by se rodiče měli chovat zodpovědně, nebýt lhostejní ke svým potomkům a umět korigovat své nevhodné chování.

ZÁVĚR

Cílem práce, na základě vlastního průzkumu, bylo zjistit, zda rodinná výchova hraje určující roli v agresivitě dětí.

Agresivita dětí je poslední dobou alarmující a stále častější jev, který je nutno eliminovat, nebo alespoň snížit. Rodina podle mého mínění je jeden z nejdůležitějších faktorů ovlivňující dítě, jak ve smyslu pozitivním, tak bohužel i negativním.

V mém zaměstnání, které vykonávám třetím rokem spatřuji čím dál více agresivních dětí, jejichž rodinné prostředí není zcela funkční. Má dosavadní pětiletá praxe s dětmi mě naplňuje, ale zároveň velmi vyčerpává. Činnost ve třídě, ve které působím je náročná, protože většina dětí je hyperaktivních a mnozí z nich mají poruchy chování. Ve své třídě se snažím stále opakovat, zdůrazňovat a prosazovat hodnoty, jako jsou přátelství, láska, empatie k druhým. Někdy však v krizových chvílích, když opět řeším, kdo komu ublížil a proč, mám pocit, že mé snažení je zbytečné. Víím, že není. Čím více budu tyto hodnoty dětem vštěpovat, tím více je vezmou za své. Názor rodičů a dialogy na toto téma se z výchovy poněkud ztrácejí, nebo mají opačný charakter, než prosazují já.

V dnešní době se mění žebříček hodnot ve společnosti, stále více se lidé orientují na peníze, moc, prestiž. Rodinné vztahy ustupují do pozadí. Obecně lze říci, že nestabilita a nejistota ve společnosti, normy uznávané společností a konzumní způsob života, negativně ovlivňují stabilitu a funkčnost rodiny. Rodiče mnohdy pro své pracovní vytížení nemají čas na své děti, nevěnují jim dostatečnou pozornost, nezajímají se o jejich problémy a myslí si, že dětem materiálními prostředky nahradí funkční rodinné prostředí.

Ve své práci jsem si stanovila dvě hypotézy:

H 1 - Rodinná výchova je hlavním faktorem ovlivňující agresivitu dětí.

Tato hypotéza se potvrdila. Ani jedna z rodin, kde probíhalo šetření, nebyla vyhodnocena jako funkční.

H 2 - Neúplnost rodiny má vliv na agresivitu dětí.

Hypotéza se potvrdila. Pouze tři děti z devíti žijí v úplných rodinách a z toho jedna rodina je v rozvodovém řízení. Šest dětí pochází z rodin neúplných.

Tato práce má posloužit jako základní přehled o agresivitě dětí a nezastupitelnosti rodiny ve výchově. V této souvislosti bych chtěla apelovat na rodiče, aby své děti vychovávali v lásce a porozumění.

RESUMÉ

Práce je rozdělena na dvě části. Na část teoretickou a praktickou. V teoretické části popisují témata jako jsou:

Definice agrese a její dělení. Tato kapitola se člení do šesti podkapitol, kde se zabývám různými pohledy na definice agresivity, souvislosti mezi agresivitou a emocemi. Zmiňuji zde příčiny agresivity, zvládnutí agrese, charakteristiky některých agresorů a frustrační teorii agrese.

Agrese v ontogenezi. Každý věk je něčím specifický a proto zde uvádím jednotlivá vývojová stádia a jejich specifickou v agresivitě.

Rodina a její výchovný význam. Kapitola je rozpracována do šesti podkapitol, kde se věnuji především rodině. Zamýšlím se nad významem rodiny, jaký má rodina vliv na agresi dětí, výchovné styly a v neposlední řadě uvádím i některé z výchovně rizikových faktorů, které působí na dítě.

Poslední částí jsou hry na zvládnutí agresivity. Hry slouží na uvolňování napětí, ke sblížení a k uklidnění dětí.

V praktické části jsem rozpracovala devět kazuistik dětí, ve kterých popisuji jejich osobní charakteristiky a rodinné prostředí. Informace, které jsem získala z osobních anamnéz a ze skrytého zúčastněného pozorování mi pomohli proniknout do problému a odhalit možné příčiny agresivity u vytipovaných dětí.

Závěrem je zjištění, že stanovené hypotézy: „Rodinná výchova je hlavním faktorem ovlivňující agresivitu dětí. Neúplnost rodiny má vliv na agresivitu dětí“ – se potvrdily.

ANOTACE

V diplomové práci se věnuji problematice vlivu rodiny na agresivitu dětí.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se nejprve zaměřuji na definice agrese a její dělení. Poté se věnuji agresivitě v ontogenezi od batolecího věku až po mladou dospělost. V další kapitole uvádím nezastupitelnost rodiny a její výchovný význam pro dítě a v poslední teoretické části se zabývám hrami na zvládání agresivity a jejich ukázkami. Praktická část obsahuje kazuistiky dětí, které slouží k hlubšímu pochopení problému a odhalení možných příčin, které vedou ke vzniku agresivity u jednotlivých dětí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Děti, agresivita, charakteristika agresorů, rodina, rodičovská výchova, hry na zvládání agresivity.

ANNOTATION

In my thesis I describe problems of influence on children aggressiveness.

The work is divided on theoretical and practical part. In theoretical part I focus on definition of aggression and its partition. Further I inscribe to aggressiveness in ontogenesis from toddler age up to young adult age. In another chapter I mention non-substitutability of family and her educational meaning for child and in last theoretical part there are described some games for aggressiveness managing with a few samples. Practical part contains children casuistry which makes for more deeply understanding of problem and detection of possible causes which lead to aggressiveness occurrence by the particular children.

KEYWORDS

Children, aggressiveness. Characteristics of aggressors, family, parental education, games for aggressiveness managing

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-808-2.
2. ČERMÁK, I.: *Osobnostní přístup k agresii: otevřená koncepce. Československá psychologie: Časopis pro psychologickou teorii a praxi*, Praha: Academia, 1995, ISSN 0009-062X.
3. ERKERT, A. *Hry pro usměrňování agresivity 100 námětů pro činnosti s dětmi ve věku od 3 do 8 let*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-938-0.
4. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X.
5. CHUDÝ, Š. *Výchovné problémy a jejich řešení. Přednášky*. 2005.
6. KAST-ZAHN, A. *Jak společně s dětmi zvládat výchovné krize*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007, ISBN 978-80-251-1557-2.
7. KERN, H., HELLFRIED, N. *Přehled psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-808-5.
8. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, ISBN 80-7178-123-1.
9. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Grad Publishing, 1998, ISBN 80-169-195-X.
10. MATĚJČEK, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Publishing, 1997, ISBN 80-7169-587-4.
11. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Avicium, zdravotnické nakladatelství, 1986, ISBN 08-011-86.
12. NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 1997, ISBN 80-200-0625-7.
13. O'NEILL, H. *Hněv a emoce*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007, ISBN 978-80-251-1847-4.
14. PORTMANNOVÁ, R. *Jak zacházet s agresivitou*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, ISBN 80-7178-094-4.
15. PREKEPOVÁ, J. *Malý tyran. Co děti vlastně potřebují*. 1. vyd. Praha: Portál, 1993 ISBN 80-85282-56-9.
16. SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, ISBN 987-80-7041-956-4.
17. SOJKOVÁ, K. *Výroční zpráva*. 2007/2008.

18. SUCHÝ, A. *Mediální zlo – mýty a realita Souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007, ISBN 978-80-7254-926- 9.
19. ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnání agresivity a neklid*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-689-6.
20. VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí. Definice-popis-následky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004, ISBN 80-247-0814-0.
21. VAŇKÁTOVÁ, E. *Postoj rodiny k prevenci sociálně patologických jevů. Bakalářská práce*, 2006.
22. VYMĚTAL, J. *Vliv rodičovské výchovy na dítě. Úzkost a strach u dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-830-9.

Ostatní zdroje:

23. Výchové styly. [online]. [2009/02/15]. Dostupné na:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Styly_v%C3%BDchovy
24. Fyzické tresty. [online]. [2009/02/15]. Dostupné na:
http://hradecky.denik.cz/z_domova/fyzicke_tresty20080831.html
25. Agrese. [online]. [2009/02/15]. Dostupné na :
http://www.solen.sk/index.php?page=pdf_view&pdf_id=1733

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – dítě č. 1

Příloha č. 2 – dítě č. 2

Příloha č. 3 – dítě č. 3

Příloha č. 4 – dítě č. 4

Příloha č. 5 – dítě č. 5

Příloha č. 6 – dítě č. 6

Příloha č. 7 – dítě č. 7

Příloha č. 8 – dítě č. 8

Příloha č. 9 – dítě č. 9

Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 3

Příloha č. 4

Příloha č. 5

Příloha č. 6

Příloha č. 7

Příloha č. 8

Příloha č. 9

